

אונקלוס

(ד) וישלח יעקב אינגדין קדמוהי לנת עשו אחוהי לארעא דשעיר חקליה דאדום: (ה) ופקיד יתהון למימר פדין תימרון לרבוני לעשו פדנן אמר עבדך יעקב עם לבן דרית ואוחרית עד כען: (ו) והווי לי תורין וחמרין עאן ועבדין ואמחני ושלחית לחוואה לרבוני לאשכחא רחמיך בעינך: (ז) ותבו אינגדיא לנת יעקב למימר אחינא לנת אחוך לנת עשו ואף אחי לקדמותך וארבע מאה גברין עמיה: (ח) ודחיל יעקב לחדא ועקת ליה ופליג ית עמא

ב. שלוחים. ג. שורים וחמורים וצאן ועבדים ושפחות. ד. אהבה. ה. השלוחים. ו. בא.

ד וישלח יעקב מלאכים לפניו אל-עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום: ה ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם-לבן גרתי ואחר עד-עתה: ו ויהי-לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצאתיך בעיניך: ז וישבו המלאכים אל-יעקב לאמר באנו אל-אחידך אל-עשו וגם הלך לקראתך וארבע-מאות איש עמו: ח ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את-העם

רש"י

פסוק כח, זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ: שור וחמור - דרך ארץ לומר על שורים הרבה שור. אדם אומר לחצירו, כלילה קרא התרנגול, ואינו אומר קראו התרנגולים: ואשלחה להגיד לאדני - להודיע שאני צא אליך: למצא חן בעיניך - שאני שלם עמך ומבקש להצטח: באנו אל אחידך אל עשו - שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו צשנאחתי: (ח) ויירא ויצר - וירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אחריסי:

מקורי רש"י

מן הברכות שברכני אביך, אביך ברכני ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ (בראשית כז כח), ואני אין בידי אחת מהן, אלא ויהי לי שור וחמור צאן, שאינו לא מן השמים ולא מן הארץ, כלום אתה שונא אותי, אלא בשביל הברכות, עדיין לא הגיעני אפילו אחת. ד. ע"י הערה הקודמת. ה. ע"י בראשית רבה (פרשה עה ס"ו): ויהי לי שור וחמור וגו'. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר, משור אחד יצאו שוורים הרבה, ומחמור אחד יצאו חמורים הרבה. ר' נחמיה אומר, לישנהון דברייתא היא, חמורתא גמלתא. רבנן אמרי, שור זה משוח מלחמה, שנאמר (דברים לג) בכור שורו הדר לו, חמור זה מלך המשיח, שנאמר (זכריה ט) עני ורוכב על חמור וגו'. צאן אלו ישראל, שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי. ועבד ושפחה (תהלים קכג) הנה כעיני עבדים אל יד אדונייהם (שם) חננו ה' חננו כי רב שבענו ברו'. ו. ע"י שם (ס"ז): וישובו המלאכים אל יעקב לאמר, באנו אל אחיך אל עשו, שאת נוהג בו כאח, והוא נוהג בך כעשו. ז. ע"י שם (פרשה עו ס"ב): ויירא יעקב מאד ויצר לו, אמר ר' יהודה בר' אלעאי, לא היא יראה, לא היא צרה. אלא ויירא שלא יהרוג, ויצר לו שלא יהרג. אמר, אם הוא מתגבר עלי, הורגני, ואם אני מתגבר עליו, אני הורגו. הדא הוא ויירא, שלא יהרוג, ויצר לו, שלא יהרג.

(ד) וישלח יעקב מלאכים - מלאכים ממש: ארצה שעיר - לארץ שעיר. כל תיבה שנרכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה (יבמות יג ע"ג): (ה) גרתי - לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, איך כדאי לשנוא אותי על צרכות חזין שצרכני הוה גזיר לאחידך (לעיל כ כט), שהרי לא נתקיימה צ"י. דבר אחר, גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מנות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים: (ו) ויהי לי שור וחמור - אצא אומר לי מטל השמים ומשמני הארץ (שם

א. ע"י בראשית רבה (פרשה עה ס"ד): מלאכים אלו שלוחי בשר ודם. רבנן אמרי מלאכים ממש. א"ר חמא בר חנינא, הגר שפחת שרי היתה, ונודמנו לה חמשה מלאכים. זה, שהוא אהובו של בית, על אחת כמה וכמה. ומה אליעזר, שהיה עבדו של בית, נודווגו לו כמה מלאכים, זה, שהוא אהובו של בית, עאכ"ו. א"ר יוסי, יוסף, קטנן של שבטים היה, ונודווגו לו שלשה מלאכים. הדא הוא דכתיב וימצאוהו איש וישאלהו איש ויאמר האיש (בראשית לז). זה, שהוא אביהן של כולן, עאכ"ו. ב. ע"י אגדת בראשית (פרק נח): וישב יעקב. זש"ה כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו (דברי הימים א' כט טו). כך הן הצדיקים, עיקר הן בעולם, ועושיין עצמם טפילה. וכך את מוצא באברהם עיקרו של עולם היה, ועשה עצמו אומר לעשו עם לבן גרתי. ג. ע"י מדרש תנחומא (וישלח ס"ה): אמר ר' פנחס, אנטונינוס היה מכבד את רבינו מה שאין סוף, וכשהיה רבינו משלחני אצלו, והיה כותב לו אגרת וכותב בה עבדך יהודה שואל בשלומך, והיה רע לאנטונינוס לומר שהוא קורא עצמו עבד, א"ל אל תכתוב עוד כדבר הזה, א"ל רבינו כך אני כותב לך, שאיני טוב מיעקב אבא, כששלח אצל עשו מה אמר לו, כה אמר עבדך יעקב, לא נעשיתי אוונטיסאי, עם לבן גרתי, לא הגיעני אחת

אונקלוס

אָמַרְתָּ הַיָּטִב אִיטִיב עִמָּךְ וְשָׂמְתִי אֶת־זַרְעֲךָ בְּחוּל
הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסְפָּר מֵרֹב: שְׁנֵי יָד וַיִּלֶן שָׁם בְּלִילָה
הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בִידוֹ מִנְחָה לַעֲשׂוֹ אַחִיו:
טו עֲזִים מָאתַיִם וְתִישִׁים עֶשְׂרִים רְחִלִים מָאתַיִם
וְאִילִים עֶשְׂרִים: טז גְּמָלִים מִיְנִיקוֹת וּבְנֵיהֶם
שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפְרִים עֶשְׂרֵה אֲתַנֶּת
עֶשְׂרִים וְעִזִּים עֶשְׂרֵה: יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עַבְדָּיו
יג. רבים.

רש"י

האמורה צמורה, הטיילים בכל יום, הפועלים שמים
צשצת, החמרים אחת צשצת, הגמלים אחת לשלשים
יום, הספנים אחת לששה חדשים (ספ), ואיני יודע לכּוּן
המדרש הזה צכוון. אך נראה צעיני, שלמדנו מכאן
שאין העונה שזה צכל אדם ללא לפי טורח המוטל
עליו. שמנינו כאן שמסר לכל חיש עשר עזים, וכן
לכל חיל, לפי שהם פנויים ממלאכה דרכם להרצות
תשמיש לעצור עשר נקצות, וצהמה משנתעצרה אינה
מקצלת זכר. ופרים שעוסקין צמלאכה, לא מסר לזכר
אלא ארצע נקצות. ולחמור שהולך צדרך רחוקה, שמי
נקצות לזכר. ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה,
נקצה אחת לזכר^{טו}: (טז) גמלים מיניקות שלשים -
וצניהם עמהם. ומדרש אגדה, וצניהם צנאיהם, זכר
כנגד נקצה, לפי שננוע צתשמיש לא פרסמו הכמוצו^{טז}:
ועירם - חמורים זכרים:

מקורי רש"י

בני יצחק, ואינו אומר כן אלא והיה מספר בני ישראל. ולמה, אלא
בשעה שיצא יעקב אבינו לילך לפדן ארם מסר לו יצחק את ברכת
החול, כמה שאמר לו, (בראשית כח) ויתן לך את ברכת אברהם.
מהו את, א"ר חמא בר חנינא כך אמר לו, ברכה שנתברכנו אני
ואברהם כאחד, כי ברך אברכך, ברכה לאב ברכה לבן. והרבה
ארבה, רבייה לאב רבייה לבן. וכחול אשר על שפת הים, את הברכה
הזו מסר יצחק ליעקב, לפיכך הוא אומר והיה מספר בני ישראל
כחול הים. הוי (תהלים קיט) לעולם ה' דברך נצב בשמים. יד. עי'
ילקוט שמעוני תורה (רמז קלא): של יעקב. ויקח מן הבא בידו,
אבנים טובות ומרגליות. טו. עי' בראשית רבה (פרשה עו ס"ז):
ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו עזים מאתים ותישים עשרים.
א"ר אלעזר, מכאן לעונה האמורה בתורה, הטיילים בכל יום,
הפועלים שתיים בשבת, הספנין אחת לששה חדשים. עזים מאתים,
שהן צריכות תישים עשרים, רחלים מאתים, שהן צריכות אילים
עשרים. טז. שם: גמלים מיניקות ובניהם שלשים ובנאיהם
שלשים. ר' ברכיה בשם ר' שמעון בן גמליאל אמר, לפי שהוא צנוע

(יג) היטב איטיב - היטב צזכותך, איטיב צזכות
אצותיך^{יב}: ושמותי את זרעך בחול^{יב} הים - והיכן
אמר לו כן, והלא לא אמר לו אלא וְהָיָה זַרְעֲךָ פֶּעַפֶּר
הָאָרֶץ (לעיל כח יד). אלא שאמר לו פי לא אֲנִיעֲצֶךָ עַד
הָאָרֶץ אִם עֲשִׂיתִי אֵת הָאָשֶׁר דִּצְרַפְתִּי לָךְ (שם פסוק טו),
ולאצרהם אמר וְהִרְצָה אֶרְצָה אֵת זַרְעֲךָ פְּכוּצֵי הַשָּׂמִים
וּכְחוּל הָאָשֶׁר עַל שֶׁפֶת הַיָּם (לעיל כח יז)^{יג}: (יד) הבא
בידו - צרשמות, וכן וַיִּקַּח אֵת פֶּל הָרְצוֹ מִידוֹ (צמדבר
כא טו). ומדרש אגדה, מן הצא צידו, אצנים טוצות
ומרגליות שאדם צר צנרוור ונושאם צידו^{יז}. דצר אחר,
מן הצא צידו, מן החולין, שנטל מעשר כמה דאת
אמר עֲשֶׂר אֲנִיעֲצֶרְנוּ לָךְ (לעיל כח כג), והדר לקח מנחה:
(טו) עזים מאתים ותישים עשרים - מאתים עזים
צריכות עשרים תישים, וכן כלם הזכרים כדי לורך
הנקצות. וצנראשית רצה (פע"ו ס"ז ז) דורש מכאן לעונה

אחיו וגו' (עמוס א יא). ידע יעקב, ותלה עיניו להקב"ה, ועשה לו
הקדוש ברוך הוא נסים, ונתן מקלו במים ונקרע הירדן ועבר.
שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה (בראשית לב יא). יב. עי'
ילקוט שמעוני תורה (רמז קלא): ואתה אמרת היטב איטיב עמך.
היטב, בזכותך, איטיב, בזכות אבותיך. יג. עי' במדבר רבה
(פרשה ב ס"י יב): את מוצא אברהם שנתברך בכוכבים, שנאמר
הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו', ויצחק נתברך בחול,
(בראשית כב) כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך וגו' ויעקב
נתברך בעפר הארץ שנא' (שם כח), והיה זרעך כעפר הארץ וגו'.
ברכתו של אברהם באתה בימי משה, שכן כתיב (דברים א) ה'
אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום וגו'. וברכתו של יעקב שנתברך
כעפר הארץ באתה בימי בלעם, שכן כתיב (במדבר כג) מי מנה עפר
יעקב, וברכתו של יצחק שנתברך בחול באתה בימי הושע, שנאמר
(הושע ב) והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספור.
והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי,
והואיל דביצחק כתיב ביה ברכת החול, היה נצרך לומר והיה מספר

אונקלוס

עֲדָר עֲדָר לְבָדוּ וַיֹּאמֶר אֶל-עֲבָדָיו עֲבְרוּ לִפְנֵי
 וְרוּחַ תְּשִׁימוּ בֵּין עֲדָר וּבֵין עֲדָר: יח וַיֵּצֵאוּ
 אֶת-הָרֵאשֹׁן לֵאמֹר כִּי יִפְגְּשֶׁךָ עֲשׂו אָחִי
 וּשְׂאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי-אַתָּה וְאָנֹכִי תִלְדָּךְ וּלְמִי
 אָלֶּה לִפְנֵיךָ: יט וְאִמְרָתְךָ לְעֲבָדֶיךָ לִיעֲקֹב מִנְחָה
 הוּא שְׁלוּחָה לְאֲדָנִי לַעֲשׂו וְהִנֵּה גַם-הוּא
 אַחֲרֵינוּ: כ וַיֵּצֵאוּ גַם אֶת-הַשְּׂנִי גַם אֶת-הַשְּׂלִישִׁי
 גַם אֶת-כָּל-הַהֲלָכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר
 בְּדָבָר הַזֶּה תִּדְבְּרוּן אֶל-עֲשׂו בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ:
 כא וְאִמְרָתֶם גַּם הִנֵּה עֲבָדֶיךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי-
 אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בַּמִּנְחָה הַהִלְכָת לִפְנֵי וְאַחֲרָי-
 כֵּן אֲרֹאֶה פָּנָיו אוֹלֵי יִשְׂא פָּנָיו: כב וַתַּעֲבֹר
 הַמִּנְחָה עַל-פָּנָיו וְהוּא לָן בְּלִילָה-הַהוּא בַּמַּחֲנֶה:
 כג וַיִּקָּם אִ בְּלִילָה הוּא וַיִּקַּח אֶת-שְׂתֵי נָשָׁיו
 וְאֶת-שְׂתֵי שַׁחֲתָיו וְאֶת-אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר

עֲדָרָא עֲדָרָא בְּלַחֲדוּהִי וַאֲמַר
 לְעֲבָדוּהִי עֲבְרוּ קְדָמִי וְרוּחָא תְּשׁוּנוּן
 בֵּין עֲדָרָא וּבֵין עֲדָרָא: (יח) וּפְקִיד ית
 קְדָמָאָה לְמִימַר אַרִי יַעֲרַעֲינָךְ עֲשׂו
 אָחִי וּשְׂאֵלִינָךְ לְמִימַר דְּמָן אַתָּה וּלְאָן
 אַתָּה אָזִיל וּלְמָאן אִילִין קְדָמָךְ:
 (יט) וְתִימַר דְּעֲבָדְךָ דִּיעֲקֹב
 תְּקַרְבֹּתָא" הִיא דְּמִשְׁלָחָא לְרַבּוּנֵי
 לַעֲשׂו וְהָא אָף הוּא אֶתִי בְּתַרְנָא:
 (כ) וּפְקִיד אָף ית תְּנִינָא אָף ית
 תְּלִיתָאָה אָף ית כָּל דְּאָזְלִין בְּתַר
 עֲדָרָא לְמִימַר כְּפַתְגָּמָא הֲדִין
 תְּמַלְלוּן עִם עֲשׂו כַּד תְּשַׁכְּחוּן יְתִיה:
 (כא) וְתִימְרוּן אָף הָא עֲבָדְךָ יַעֲקֹב
 אֶתִי בְּתַרְנָא אַרִי אָמַר אַנְחִינִיה
 לְרוּגְזִיה בְּתַקְרוּבְתָא" דְּמַהֲלָכָא
 קְדָמִי וּבְתַר כֵּן אָחִזִי אַפּוּהִי מְאִים
 יִסַּב אַפִּי: (כב) וְעֲבַרְתָּ תִיקְרוּבְתָא"
 עַל אַפּוּהִי וְהוּא בְּתַר בְּלִילָא הַהוּא
 בְּמִשְׁרִיתָא: (כג) וְקָם בְּלִילָא הוּא
 וַיִּבְרַר ית תְּרַתִּין נְשׁוּהִי וַיִּת תְּרַתִּין
 לְחִינְתִיה וַיִּת חַד עֶסַר בְּנוּהִי וַעֲבַר
 יד. מַתְנֵה. טז. אִנִּיח אַת כַּעֲסוּ בַּמַּתְנֵה.
 יז. וְעַבְרָה הַמַּתְנֵה.

רש"י

(כא) אכפרה פניו - אצטל רוגזו, וכן וכפר צרימקס
 ית מנות (ישעיה כח יח), לא תוכלי בפירה (שם מו יח). ונראה
 צעיני, שכל כפרה שאכל עון וחטא ואכל פנים כולן לשון
 קנות והעברה הן, ולשון ארמי הוא והרצה צתלמוד.
 וכפר ידיה, צעי לכפורי ידיה צההוא גברא (גיטין טו ע"ב),
 וגם צלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש פפורי
 זקב (שורא א י), על שם שהכהן מקנח ידיו צהן צשפת
 המזרק (מנחות ז ע"ב): (כב) על פניו - כמו לפניו, וכן
 תמס ושד ישמע צה על פני פמיד (ירמיה ו ז), וכן
 הפקעיסים אותי על פני (ישעיה סה א). ומדרש אגדה, על
 פניו, אף הוא שרוי צכעס שהיה צריך לכל זה"י:
 (כג) ואת אחד עשר ילדיו - ודינה היכן היתה, נתנה
 צתיצה ונעל צפניה שלא יתן צה עשו עיניו, ולכך נענש

(יז) עדר עדר לבדו - כל מין ומין לעצמו: עברו
 לפניו - דרך יום או פחות, ואני אצוא אחריכם: ורוח
 תשימו - עדר לפני חצרו מלא עין, כדי להשזיע עינו
 של אותו רשע, ולתווהו על רצוי הדורון": (יח) למי
 אתה - של מי אתה, מי שולחך, ותרגום דמאן את:
 ולמי אלה לפניך - ואלה שלפניך של מי הם, למי
 המנחה הזאת שלוחה. למ"ד משמשת צראש התיצה
 צמקום של, כמו וכל אשר תפא ראה לי הוא (לעיל לא מג)
 שלי הוא, לה' הארץ ומלואה (תהלים כד א) של ה':
 (יט) ואמרת לעבדך דיעקב - על ראשון ראשון ועל
 אחרון אחרון, ששאלת למי אתה, לעבדך ליעקב אני,
 ותרגומו דעבדך דיעקב, וששאלת ולמי אלה לפניך,
 מנחה היא שלוחה וגו': והנה גם הוא - יעקב:

מקורי רש"י

הכניסין כולן כאחת, כדי להשביע עיניו של רשע, אתי למחסל והוא
 אמר קביל, אתי למחסל והוא אמר קביל. יח. עי' שם: ותעבור
 המנחה על פניו וגו', אף הוא בעקא.

בתשמישו לפיכך לא פירסמו הכתוב אלא גמלים מיניקות ובניהם
 שלשים. יז. עי' שם (סי' ח): ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו. למה
 לא הכניסן לו בערבוביא, כדי לתמהו על דורון שלו, ולמה לא

אונקלוס

ית מעבר יבקא: (כד) ודברינון
 ואעברינון ית נחלא ואעבר ית
 דליה: (כה) ואשתאר יעקב
 בלחודוהי ואשתדל" גברא עמיה
 עד דסליק צפרא: (כו) וחזא ארי לא
 יכיל ליה וקריב בפתי ירפיה וזע
 פתי ירפא דיעקב באישתדלותיה"ט
 עמיה: (כז) ואמר שלחני ארי סליק
 צפרא ואמר לא אשלחניך אילהין
 ברכת לי: (כח) ואמר ליה מה שמך
 ואמר יעקב: (כט) ואמר לא יעקב
 ותאמר עוד שמך אילהין ישראל
 ארי רב את קדם יי ועם גובריא
 ויכלתא: (ל) ושאל יעקב ואמר
 יח. והתעסק. יט. בהתעסקו. כ. אתה לפני ה'.

את מעבר יבק: כד ויקחם ויעברם את הנחל
 ויעבר את אשר לו: כה ויותר יעקב לבדו ויאבק
 איש עמו עד עלות השחר: כו וירא פי לא יכל
 לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו
 עמו: כז ויאמר שלחני פי עלה השחר ויאמר לא
 אשלחך פי אם ברכתני: כח ויאמר אליו מה
 שמך ויאמר יעקב: כט ויאמר לא יעקב יאמר
 עוד שמך פי אם ישראל פי שרית עם אלהים
 ועם אנשים ותוכל: ל וישאל יעקב ויאמר

רש"י

הסרה. וצמסנה לקעקע צינתן, לשרש שרשיהן: (כז) כי
 עדה השחר - ונריך חני לומר שירה ציוסי:
 ברכתני - הודה לי על הצרכות שצרכני חני שעשו
 מערער עליהן: (כט) לא יעקב - לא יאמר עוד
 שהצרכות צאו לך צעקבה וצרמיה, כי אם בצשרה
 וצגלוי פנים, וסופך שהקדוש צרוך הוא נגלה עליך
 בצית אל ומחליף שמך ושם הוא מצרכך, ואני שם אהיה
 ואודה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע יב) וישר אל מלאך
 ויכל צכה ויתחנן לו, צכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן
 לו, צית אל ומלאכו וישם ידבר עמנו (סע), המתן לי עד
 שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו
 עליהן, וזהו ויצרך אלו שם (פסוק ט), שהיה מתחנן
 להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים - עשו ולצן:
 ותוכל - להם:

יעקב שמנעה מאחיו שמה תחזירונו למוטב, ונפלה ציד
 שם: יבק - שם הנהר: (כד) את אשר לו -
 הצהמה והמטלטלים. עשה עמו פגשה, נוטל מכאן
 ומניח כאן: (כה) ויותר יעקב - שכת פנים קטנים
 וחזר עליהם: ויאבק איש - מנחם פירש ויתעפר
 איש, מלשון אבק, שהיו מעלים עפר צרגליהם על ידי
 נענועם. ולי נראה שהוא לשון ויתקשר, ולשון חרמי
 הוא צמר דאציקו צה (סנהדרין סג ע"ג), ואצק ליה מיצק
 (מנחות מז ע"ב) לשון עניצה, שכן דרך שנים שמתעלמים
 להפיל איש את רעהו שחצוקו וחצוקו צזרעומו. ופירשו
 רז"ל שהוא שרו של עשו: (כו) ויגע בכף ירכו -
 קולית הירך התקוע בצלצוסת קרוי כף, על שם שהצטר
 שעליה כמין כף של קדירה: ותקע - נתקעקע ממקום
 חצרתה. ודומה לו פן תקע גפשי מנף (ירמיה ו ט), לשון

מקורי רש"י

ממונם יותר מגופם. וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל.
 כב. עי' מדרש תנחומא (וישלח פרק ח): ויאבק איש עמו, זה
 סמאל שרו של עשו. כג. עי' חולין (צא ע"ב): ויאמר שלחני
 כי עלה השחר, אמר לו: גנב אתה, או קוביוסטוס אתה, שמתירא
 מן השחר. אמר לו: מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני
 לומר שירה עד עכשיו. כד. עי' זהר (תולדות דף קמד ע"א)
 כי אם ברכתני, כי אם תברכני מבעי ליה, מאי כי אם ברכתני,
 אם אודית על אינון ברכאן דברכני אבא, ולא תהא מקטרגא לי
 בגנייהו. כה. עי' חולין (צב ע"א): וישר אל מלאך ויוכל בכה
 ויתחנן לו, איני יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר, כי שרית
 עם אלהים, הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך. בכה ויתחנן לו,
 איני יודע מי בכה למי, כשהוא אומר, ויאמר שלחני, הוי אומר,
 מלאך בכה ליעקב.

יט. עי' שם (סי ט): ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת
 שתי שפחותיו וגו', ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה.
 אמר, הרשע הזה עינו רמה היא, שלא יתלה עינו ויראה אותה
 ויקח אותה ממני. ר"ה בשם ר' אבא הכהן ברדלא אמר, אמר
 לו הקב"ה (שם ו) למס מרעהו חסד מנעת מרעך חסד מנעת
 חסדך מן אחוך, דאלו איתנסיבת לגברא לא זינתה, דנסבת לאיוב
 לאו גיירתייה בתמיה, לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת
 לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי נשאת דרך איסור. הה"ד
 (בראשית לד) ותצא דינה בת לאה. כ. עי' שם: ויקחם ויעבירם
 את הנחל, ר"ה בשם ר' אידי עשה עצמו כגשר, נסיב מן הכא
 ויהיב הכא. כא. עי' חולין (צא ע"א): גיד הנשה בפניהם,
 כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח. ויותר יעקב לבדו, אמר רבי
 אלעזר, שנשתייר על פכין קטנים. מכאן לצדיקים שחביב עליהם

אונקלוס

חוי כען^כ שְׁמֶךָ וְאָמַר לְמָה דָּנָן אֶתְּ
 שְׂאִיל לְשָׁמִי וּבְרִיךְ יְתִיב תַּמָּן:
 (לא) וְקָרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְאַתְרָא פְּנִיָּאל
 אַרִי חֲזִיתִי מִלְּאָכָא דִּי יִי^כ אֶפֶיךָ בְּאֶפֶיךָ
 וְאִישְׁתְּזִיבַת נַפְשִׁי: (לב) וּדְנַח לִיה
 שְׁמָשָׂא כַּד עֲבַר יַת פְּנוּאֵל וְהוּא
 מְטַלַּע עַל יַרְבֵּיהּ: (לג) עַל כֵּן לֹא
 אֶכְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת גִּידָא דְנִשְׂיָא דִּי
 עַל פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הַדִּין אַרִי
 קָרִיב בְּפִתֵי יַרְכָּא דִּיעֲקֹב בְּגִידָא
 דְנִשְׂיָא: (א) וְזָקֶף יַעֲקֹב עֵינֹוהִי וְחֲזָא
 וְהָא עֲשׂוּ אֲתִי וְעַמִּיהּ אַרְבַּע מָאָה
 גְּבָרָא וּפְלִיג יַת בְּנֵיָא עַל לֶאָה וְעַל
 רַחֵל וְעַל תַּרְתִּין לְחִינְתָּא: (ב) וְשׁוּי
 יַת לְחִינְתָּא וְיַת בְּנֵיהֶן קְדָמִיתָא וְיַת
 לֶאָה וּבְנֵיהָ בְּתַרְאִין וְיַת רַחֵל וְיַת
 יוֹסֵף בְּתַרְאִין: (ג) וְהוּא עֲבַר
 קְדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע
 זִמְנִין עַד מִיקְרַבִּיהּ עַד אַחֲוֵיהּ:
 (ד) וְרָהֵט עֲשׂוּ לְקְדָמוֹתֶיהּ וּגְפַפִּיהּ
 וּנְפַל עַל צְוּאָרֶיהּ וּנְשָׁקִיהּ וּבָכוּ:
 כא. עתה. כב. מלאך של ה'.

הַגִּידָה־נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה תִּשְׂאֵל לְשָׁמִי
 וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שֵׁם: שְׁלִישִׁי לֹא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם
 הַמָּקוֹם פְּנִיָּאל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים
 וַתִּנְצַל נַפְשִׁי: לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשָּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר
 אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלַע עַל־יַרְכּוֹ: לג עַל־כֵּן לֹא־
 יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנְּשִׂיָה אֲשֶׁר עַל־כַּף
 הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יָרֵךְ יַעֲקֹב
 בְּגִיד הַנְּשִׂיָה: לא א וַיֵּשֶׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה
 עֲשׂוּ כָּא וְעַמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחֵץ אֶת־
 הַיְלָדִים עַל־לֶאָה וְעַל־רַחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת:
 ב וַיֵּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יְלָדֵיהֶן רֵאשִׁנָּה
 וְאֶת־לֶאָה וַיְלָדֶיהָ אַחֲרָנִים וְאֶת־רַחֵל וְאֶת־יוֹסֵף
 אַחֲרָנִים: ג וְהוּא עָבַר לַפְּנִיָּהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה
 שְׁבַע פְּעָמִים עַד־גְּשֻׁתוֹ עַד־אֲחִיו: ד וַיִּרֶץ עֲשׂוּ
 לְקִרְאָתוֹ וַיַּחֲבֹקְהוּ וַיִּפֹּל עַל־צְוָארֹו וַיִּשְׁקְהוּ וַיִּבְכּוּ:

רש"י

והוא לשון קפיצה, וכן נשטה גזרתם (ירמיה נא ל), וכן
 פי נשני אלהים את כל עמלי (להלן מא נא): (ע"א כף
 הירך - פולפ"א צלע", כל צער גזוה (ותלול) [ותלול]
 ועגול קרוי כף, כמו עד שתמרח הכף צסימני צגרות
 (גדה מז ע"ב)): לג (ב) ואת לאה וילדיה אחרנים -
 אחרון אחרון חזיצ (צ"ר פע"ח סי' ט) כ"ח: (ג) עבר
 לפניהם - אמר, אם יצא אותם רשע להלחם ילחם צי
 תחילה כ"ח: (ד) ויחבקוהו - נתגלגלו רחמיו כשראהו
 משתחוה כל השתחוואות הללו: וישקוהו - נקוד עליו,
 ויש חולקין בדבר הזה צצרייתא דספרי (בהעלותך טו), יש

(ל) למה זה תשא"ל - אין לנו שם קבוע, משתנים
 שמותינו הכל לפי מנות עבודת השליחות שאנו
 משתלחיס"י: (לב) ויזרח לו השמש - לשון בני אדם
 הוא, כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר, זהו
 פשוטו. ומדרש אגדה, ויזרח לו לזכרו, לרפאות את
 זלעתו, כמה דתימא (מלאכי ג כ) שמש זדקה ומרפא
 צננפיה, ואותן שעות שמייהרה לשקוע צעזילו כשילא
 מצאך שבע מיהרה לזרוח צעזילו: והוא צ"ע - היה
 זולע כשזרחה השמש: (לג) גיד הנשה - ולמה נקרא
 שמו גיד הנשה, לפי שגשה ממקומו ועלה (תולין נא ע"א),

מקורי רש"י

זרחה השמש, אלא לו, לרפואתו. אבל לאחרים אורה. ר"ה בשם
 ר' אחא אמר, כך היתה השמש מרפא באבינו יעקב, ומלהטת
 בעשו ובאלופיו. כח. ז"ל: וישם את השפחות ואת ילדיהן
 ראשונה, הוא אמרה אחרון אחרון חביב. כט. ע"י שם (סי'
 ח): והוא עבר לפניהם, אמר טב דיגע בי ולא בהון. ל. ע"י
 שם: למה שבע אמר לו הוי רואה את עצמך כאלו את נתון
 לפני משבעה קינקלין ויושב דון, ואני נדון לפניך, ואת מתמלא
 עלי רחמים.

כו. ע"י בראשית רבה (פרשה עח סי' ד): וישאל יעקב ויאמר
 הגידה נא שמך, רב אמר בשם רבי יוסי בר דוסתאי, כתוב אחד
 אומר (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים וגו' שמות יקרא, וכתוב
 אחד אומר (ישעיה מ) המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא,
 אלא מלמד שיש שם שינוי, לא כשם שנקרא עכשיו כך הוא
 נקרא לאחר זמן, שנאמר (שופטים יג) ויאמר לו מלאך ה'. למה
 זה תשאל לשמי והוא פלאי, איני יודע איזה שם אני מתחלף.
 כז. ע"י שם (סי' ה): ויזרח לו השמש וגו' א"ר ברכיה ולמי לא

אונקלוס

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת-עֵינָיו וַיִּרְא אֶת-הַנָּשִׁים וְאֶת-הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר-חָנָן אֱלֹהִים אֶת-עַבְדְּךָ: רביעי ו ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ז ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ח ויאמר מי לך כל-המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצאתיך בעיני אדני: ט ויאמר עשו ישלי רב אחי יהי לך אשר לך: י ויאמר יעקב אל-נא אם-נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי פי על-פני ראיתי פניך כראת פני אלהים

א. אהבה. ב. הצלח בשלך. ג. בבקשה. ד. עתה. ה. אהבה. ו. מתנתי. ז. שרים.

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת-עֵינָיו וַיִּרְא אֶת-הַנָּשִׁים וְאֶת-הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי-אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר-חָנָן אֱלֹהִים אֶת-עַבְדְּךָ: רביעי ו ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין: ז ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו: ח ויאמר מי לך כל-המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצאתיך בעיני אדני: ט ויאמר עשו ישלי רב אחי יהי לך אשר לך: י ויאמר יעקב אל-נא אם-נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי פי על-פני ראיתי פניך כראת פני אלהים

רש"י

אומרים להם של עשו, והם אומרים הכו הכו, ואלו אומרים הניחו צנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו, צנו של אברהם הוא ולא היו משגיחים עליו, אחיו של יעקב הוא אומרים להם אם כן משלנו אחס"י: (ט) יהי לך אשר לך - כאן הודה לו על הצרכות"י: (י) א"ל נא - אל נא תאמר לי כן: אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי בי על כן ראיתי פניך וגו' - כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך, והן חשוצין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך. ועוד, על שנתרצית למחול לי על סורחני. ולמה הזכיר לו ראיית המלאך, כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניזול איני יכול לו מעתה"ל:

שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו. אמר רבי שמעון בן יוחאי, הלכה היא צידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו"א: (ה) מי א"ה לך - מי אלה להיות שלך: (ז) נגש יוסף ורחל - זכנן האמהות נגשות לפני הצנים, אצל זרחל יוסף נגש לפניו, אמר, אחי יפת תואר, שמא יתלה צה עיניו אותו רשע, אעמוד כנגדה ואעכצנו מלהסתכל צה, מכאן זכה יוסף לצרכת עלי עיני"ב: (ח) מי לך ב"ה המחנה - מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך, כלומר למה הוא לך. פשוטו של מקרא, על מוליכי המנחה. ומדרשו, כמות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם, והם

מקורי רש"י

אנן, הוון אמרין שבקון להון, מן דידן אינון. בצפרא א"ל, מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי וגו', א"ל אמרין לך כלום, א"ל מיכתת אנא גביהון, ויאמר למצא חן וגו'. ויאמר עשו, יש לי רב מכות אחי, יהי לך וגו'. לד. ע"י שם: ויאמר עשו יש לי רב וגו' א"ר אייבו, לפי שהיו הברכות מפקפקות בידו והיכן נתאושו לו, כאן, מן דא"ל אחי יהי לך אשר לך. א"ר אלעזר, אין קיום הגט אלא בחותמיו, שלא תאמר שאלולי שרימה יעקב אבינו את אביו לא נטל הברכות, תלמוד לומר אחי יהי לך אשר לך. לה. ע"י שם: ואף יעקב היה מזכיר לעשו שמו של הקדוש ברוך הוא ליראו ולבהלו, שנא' כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, משל למה הדבר דומה לאחד שזימן את חבריו לסעודה והכיר בו שהיה מבקש להרגו אמר דומה טעם חבשיל זה כטעם אותו חבשיל שטעמתי בבית המלך, אמר ידע ביה מלכא מסתפי ולא קטליה, אף כך יעקב כיון שאמר לעשו כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים, אמר עשו הרשע הגיעו הקדוש ברוך הוא לכבוד הזה שוב איני יכול לו. וע"י

לא. ע"י ספרי (בהעלותך פיסקא יא) וישקוהו, שלא נשקו בכל לבו. ר' שמעון בן יוחאי אומר, הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא נהפכו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו. לב. ע"י בראשית רבה (פרשה עח ס"י): ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין ותגש גם לאה וילדיה וגו', ביוסף כתיב ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו, אלא אמר יוסף, הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו ויביט את אמי, וגבהה קומתו וכסה אותה. הוא דכתיב ביה (שם מט) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, בן פורת רביית עלי עין, בן פורת רביית יוסף בן פורת עלי עין בן פורת רביית יוסף. רבי ברכיה בשם ר' סימון אמר, עלי לפרוע לך מן אותה העין. לג. ע"י שם: ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי, כל אותו הלילה נעשו מלאכי השרת כתות כתות וחבורות חבורות והיו פוגעין באלין דעשו, והוון אמרין להון, מן דמאן אתון, והן אומרין מן דעשו, והן אומרין הכו הכו יהבון להון, מן דבר בריה דאברהם, והן אומרין יהבון להון, מן דבריה דיצחק, והן אומרין יהבון להון. כיון דהוון אמרי מן דאחוי דיעקב

בראשית לג וישלח קעא

אונקלוס

וּתְרַצְנִי: יֵא קַח־נָא אֶת־בְּרַכְתִּי אֲשֶׁר הִבַּאת לְךָ
 כִּי־חַנְּנִי אֱלֹהִים וְכִי יִשְׁלַח־כָּל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקַּח:
 יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנִלְכָה וְאֵלֶכָה לְנִגְדְךָ: יג וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו אֲדֹנָי יָדַע כִּי־הִילַדְתִּים רַבִּים וְהֵצֵאנִי וְהִבְקֵר
 עֲלוֹת עָלַי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וּמֵתוּ כָּל־הַצֹּאֵן:
 יד יַעֲבֵר־נָא אֲדֹנָי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָה
 לְאִשִּׁי לְרֹגֶל הַמַּלְאָכָה אֲשֶׁר־לִפְנֵי וּלְרֹגֶל הַיְלָדִים
 עַד אֲשֶׁר־אָבָא אֶל־אֲדֹנָי שְׁעִירָה: טו וַיֹּאמֶר

וְאֶתְרַעֲיָתָ לִי: (יא) קָבַל כְּעֵז"ת
 תְּקַרְבֵּיתִי דְאֶתְרַעֲיָתָ לְךָ אֲרִי רַחֵם
 עָלַי קָדָם"י וַיֹּאמֶר אֵית לִי כּוֹלָא
 וְאֶתְקַף בֵּיה וְקָבִיל: (יב) וַאֲמַר טוֹל
 וְנִהְיָ וְאֵיתֵךְ לְקַבְּלֵךְ: (יג) וַאֲמַר לִיה
 רִיבּוֹנִי יָדַע אֲרִי נִקְיָא רִכִּינִן וְעָנָא
 וְתוֹרִי מְנִיקְתָּא"י עָלַי וְאֵם
 אֲדַחְוִינִן"י יוֹמָא חָד וַיִּמְתּוּן כָּל
 עָנָא: (יד) יַעֲבֵר כְּעֵז"ת רִבּוֹנִי קָדָם
 עַבְדִּיה וְאָנָא אֲדַבֵּר בְּנִיחָ"י לְרֹגֶל
 עוֹבְדֵתָא דִּי קָדְמִי וְלְרֹגֶל נִקְיָא"י עַד
 דְאֵיתִי לְוַת רִבּוֹנִי לְשְׁעִירָה: (טו) וַאֲמַר

ח. עתה. ט. מתנת. י. רחם עלי. יא. לפני. יב. ופרות המניקות. יג. אם אדחקם. יד. עתה. טו. בנחת. טז. ילדים.

רש"י

ליעקב נסע מכאן ונלך: ואֵלֶכָה לְנִגְדְךָ - צושה לך,
 טובה זו אעשה לך שאחר כך ימי מהלכתי ללכת לאט
 כאשר אתה זריק, וזהו לנגדך, צושה לך: (יג) עֲלוֹת
 עֲרֵי - הנאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט:
 עֲרֵוֹת - מגדלות עולליהן, לשון עוֹלֵל וַיּוֹנֵק (איכה ב יא),
 עול ימים (ישעיה סה ט), וַיִּשְׁפִּי פְרוֹת עֲלוֹת (שמואל א' ו י).
 ובלע"ז אנפיטי"ש: ודפקום יום אחד - ואם ידפקום
 יום אחד ליגעם צדך צמרוכה, ומתו כל הנאן:
 ודפקום - כמו קול דודי דופק (שיר השירים ב ג), נוקש
 צלמת: (יד) יַעֲבֵר נָא אֲדֹנָי - אל תאריך ימי הליכתך,
 עבור כפי דרכך ואף אם תתרחק: אֶתְנַהֲלָה - אתנהל,
 ה"א יתירה כמו תִּרְדָה (לעיל יא כא), אֶתְמַעְמַע (תהלים פה ט):
 אִשִּׁי - לאט שלי, לשון נחת, הַהֲלָכִים לְאֵט (ישעיה ס ו),
 לְאֵט לִי לַפֶּנֶר (שמואל ב' יא ה). לאטי, הלמ"ד מן היסוד
 ואינה משמשת, אתנהל נחת שלי: אֶתְנַהֲלָה -
 לפי כורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להולך:
 וְאֶתְנַהֲלָה הַיְלָדִים - לפי רגליהם שהם יכולים לילך: עַד
 אֲשֶׁר אָבָא אֶל אֲדֹנָי שְׁעִירָה - הרחיצ לו הדרך,
 שלא היה דעתו ללכת אלל עד סוכות (ואמר עד אשר
 אבוא אל אדוני שעירה), אמר אם דעתו לעשות לי רעה

ותרצני - נתפייסת לי, וכן כל רצון שצמקרא לשון
 פיוס, אפיצומנ"ט בלע"ז. פִּי לֹא לְרַצּוֹן יִהְיֶה לְכֶסֶם (ויקרא
 כג ט), הקרבנות צאות לפייס ולרצות, וכן שִׁפְתַי צָדִיק
 יִדְעוֹן לְרַצּוֹן (משלי י ג) יודעים לפייס ולרצות:
 (יא) ברכתי - מנחתי, מנחה זו הצאה על ראיית פנים,
 ולפרכים אינה צאה אלל לשאלת שלום, וכל צרכה
 שהיא לראיית פנים כגון וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרַעֲהַ (להלן מ)
 ז, עָשׂוּ אֶתִּי צָרְכָה דְסַנְחַרִּיב (מלכים ב' יא לא), וכן לְשָׁאֵל לוֹ
 לְשָׁלוֹם וּלְצָרְכּוֹ דְמוֹעֵי מֶלֶךְ חַמַּת (שמואל ב' ט ט), כולם לשון
 צרכת שלום הן, שקורין בלע"ז שלודא"ר, אף זו צרכתי,
 מו"ן שלו"ד: אֲשֶׁר הִבַּאת לְךָ - לא טרחת זה, ואני
 יגעתי להגיעה עד שצאה לידך"י:
 חנני - נו"ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת
 צמקום שני נוני"ן, שהיה לו לומר חנני, שאין חנן בלא
 שני נוני"ן, והשלישית לשימוש כמו עָשָׂנִי (ישעיה כט טו)
 וְצִדְנִי (לעיל ל ט): יֵשׁ לִי בָּ - כל ספוקי, ועשו דבר בלשון
 גאווה, יֵשׁ לִי רָב (לעיל פסוק ט), יוֹתֵר וְיוֹתֵר מְכַדֵּי צְרִיכִי"ז:
 (יב) נִסְעָה - כמו שִׁמְעָה סִלְחָה (דניאל ט יט), שהוא כמו
 שמע סלת, אף כאן נסעה כמו נסע, והנו"ן יסוד
 צמיצה. ותרגום של אונקלוס טול ונהך, עשו אמר

מקורי רש"י

באביהם ואתם יכולין להם. לו. עי' בראשית רבה (פרשה ע"ח סי'
 יב): קח נא את ברכתי אשר הובאת לך, אמר לו, כמה יגיעה יגעתי
 עד שתבא לידי, אבל אתה מאליה היא באה אצלך. אשר הבאתה אין
 כתיב כאן אלא אשר הובאת, מאליה באה לידך. לז. עי' מדרש
 תנחומא (וישלח סי' ג): הצדיקים ממעטין את עצמן והרשעים
 מרוממים את עצמן שכן עשו אומר יש לי רב, עליהן נאמר יש
 מתעשר ואין כל מתרושש והון רב (משלי יג).

שיר השירים רבה (פרשה ג סי' ג): ר' חמאי בר' חנינא אמר לשרו
 של עשו הרשע נדמה לו, הה"ד כי על כן ראיתי פניך כראות פני
 אלהים, אמר ליה אפך דמיין לשרך, משל למלך שהיה לו ארי
 אימירון וכלב אגריון, מה עשה המלך זיווג את הארי והיה מלבבו
 כנגד בנו והיה אומר שאם יבא הכלב להזדווג לבני יאמר בני לארי
 יכלתי ולכלב איני יכול, כך בשעה שאומות העולם באים להזדווג
 לישראל הקדוש ברוך הוא אומר להם שר שלכם לא יכול לעמוד

אונקלוס

עֲשׂוּ אֲשֶׁבוּק כְּעֶזְרִי עִמָּךְ מִן עֲמָא
 דְּעִימִי וְאָמַר לְמָא דְנָן אֲשַׁכַּח
 רַחֲמִין^י בְּעֵינֵי רַבּוּנִי: (טז) וְתָב
 בְּיוֹמָא הַהוּא עֲשׂוּ לְאוֹרְחֵיהּ לְשַׁעִיר:
 (יז) וַיַּעֲקֹב נָטַל לְסִכּוֹת וּבָנָא לִיָּה
 בֵּיתָא וּלְבַעֲרִיָּה עֶבֶד מְטַלָּן עַל
 כֶּן קָרָא שְׂמָא דְאַתְרָא סִכּוֹת:
 (יח) וְאַתָּא יַעֲקֹב שְׁלִים לְקָרְתָּא
 דְשָׁכֵם דִּי בְּאַרְעָא דְכְנַעַן בְּמִיתוּהִי
 מִפְּדִן דְאַרְם וּשְׂרָא לְקַבִּילִי^{יט} אִפִּי
 קָרְתָּא: (יט) וְזָבָן יַת אַחֲסִנַת חֲקֵלָא^כ
 דִּי פְרָסִיָּה תַמָּן לְמִשְׁכְּנֵיהּ מִיָּדָא
 דְּכַנִּי חֲמוֹר אֲבוּהִי דְשָׁכֵם בְּמֵאָה
 חוֹרְפָן^{כא}: (כ) וְאַקִּים תַּמָּן מִדְּבַחָא
 יז. עתה. יח. אהבה. יט. כנגד. כ. וקנה את ירושת השדה. כא. כבשות.

רש"י

סכות קיץ^א: (יח) ש"ם - שלם בגופו שנתרפא
 מנלעתו, שלם בזממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורו,
 שלם בתורתו שלא שכה תלמודו צבית לזנב^ב: עיר
 ש"ם - כמו לעיר, וכמוהו עד צִלְהָה צִית לָקֵם (רות ב'
 יט): בבאז מופדן ארם - כאלם האומר לחזירו י"א
 פלוני מצין שיני אריות וצא שלם, אף כאן ויצא שלם
 מופדן ארם מלצן ומעשו שזדווגו לו דרך: ויחן את
 פני העיר - ערצ שבת היה^ג: (יט) קשיטה - מעה.
 אמר רבי עקיבא, כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה
 קשיטה (ר"ה טו ע"א). (ומרגומו חורפן, טו"ז חריפים ככל
 מקום, כגון עֲבָר לְסַחֵר (לעיל כג טו):

מקורי רש"י

איש שהיו עמו היכן הם, נשמטו כל אחד ואחד הלך לדרכו. אמרו,
 שלא נכוה בגחלתו של יעקב. אימתי פרע להן הקב"ה, להלן ולא
 נותר מהם איש כי אם ד' מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים
 וינוסו (ש"א ל). **מא**. ע"י מגילה (יז ע"א): תניא, יצא מארם נהרים
 ובא לו לסכות ועשה שם שמונה עשר חודש. שנאמר ויעקב נסע
 סכותה, ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ובבית אל עשה ששה
 חדשים והקריב זבחים. **מב**. ע"י בראשית רבה (פרשה עט סי' ה):
 ויבא יעקב שלם, שלם בגופו, לפי שכתוב (שם לב) והוא צולע על
 ירכו, ברם הכא שלם בגופו. שלם בכניו, לפי שכתוב בו (שם) אם
 יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה, ברם הכא שלם
 בכניו. שלם בממונו, אף על גב דא"ר אבון בשם ר' אחא תשע שנים
 היה מכבד אבינו יעקב את עשו באותו הדורו, ברם הכא שלם
 בממונו. ר' יוחנן אמר, שלם בתלמודו, אבל יוסף שכה שנאמר (שם
 מא) כי נשני אלהים את כל עמלי. **מג**. ע"י שם (סי' ו): ויחן את
 פני העיר, נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום, וקבע
 תחומין מבעוד יום. הדא אמרת ששמר יעקב את השבת קודם
 שניתן.

עֲשׂוּ אֲצִיגְהָ נָא עִמָּךְ מִן־הָעַם אֲשֶׁר אֲנִי
 וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֲמַצְאֶחֶן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי: טז וַיֵּשֶׁב
 בַּיּוֹם הַהוּא עֲשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: יז וַיַּעֲקֹב נָסַע
 סִכְתָּה וַיִּבֶן לָוּ בֵּית וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סִכְתָּה עַל־
 כֶּן קָרָא שְׁם־הַמָּקוֹם סִכּוֹת: ס יח וַיִּבְאֵ יַעֲקֹב
 שְׁלִים עִיר שְׁכֵם אֲשֶׁר בְּאַרְצָן כְּנַעַן בְּבֵאֵז מִפְּדִן
 אַרְם וַיַּחֲן אֶת־פָּנָיו הָעִיר: יט וַיִּקַּן אֶת־חֲלֻקַּת
 הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אֶהָלוּ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר
 אָבִי שְׁכֵם בְּמֵאָה קְשִׁיטָה: כ וַיַּצְבֵּ שְׂם מִזְבַּח

ימתין עד צואי אכלו, והוא לא הלך^ה. ואימתי ילך, צימתי
 המשיטה, שנאמר (עובדיה א' כ"א) וְעָלוּ מוֹשְׁעִים צָהָר לַיּוֹן
 לְשַׁפֵּט אֶת הָרַע עֲשׂוֹלִיט. ומדרש אגדה יש לפרשה זו
 רבים: (טז) ויאמר למה זה - תעשה לי טובה זו שאיני
 צריך לה: אמצא חן בעיני אדני - ולא תשלם לי
 עתה שום גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו
 לדרכו - עשו לדדו. וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו
 מאללו אחד אחד. והיכן פרע להם הקדוש צרוך הוא,
 צימתי דוד, שנאמר (שמואל א' ל"ח) כִּי אִם חֲרָצַע מְאוֹת אִישׁ
 נַעַר אֲשֶׁר רָכְזוּ עַל הַגְּמָלִים^ו: (יז) ויבן לו בית - שהה
 שם י"ח חדש, קיץ וחורף וקיץ, סכות קיץ, ציט חורף,

לח. ע"י ע"ז (כה ע"ב): ת"ר, ישראל שנודמן לו עובד כוכבים
 בדרך, טופלו לימינו. ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר,
 בסייף, טופלו לימינו, במקל, טופלו לשמאלו. היו עולין במעלה או
 יורדין בירידה, לא יהא ישראל למטה ועובד כוכבים למעלה, אלא
 ישראל למעלה ועובד כוכבים למטה. ואל ישוח לפניו, שמא ירוץ
 את גולגלתו. שאלו להיכן הולך, ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה
 יעקב אבינו לעשו הרשע, דכתיב, עד אשר אבא אל אדוני שעירה.
 וכתיב, ויעקב נסע סכותה. מעשה בתלמידי ר"ע שהיו הולכים
 לכזיב, פגעו בהן ליסטים. אמרו להן, לאן אתם הולכים, אמרו להן
 לעכו. כיון שהגיעו לכזיב, פירשו. אמרו להן, תלמידי מי אתם,
 אמרו להן, תלמידי ר"ע. אמרו להן, אשרי ר"ע ותלמידיו, שלא פגע
 בהן אדם רע מעולם. **לט**. ע"י בראשית רבה (פרשה עח סי' י):
 עד אשר אבא אל אדוני שעירה, א"ר אבהו, חזרנו על כל המקרא
 ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו. אפשר
 יעקב אמתי היה ומרמה בו, אלא אימתי הוא בא אצלו, לעתיד לבא.
 הה"ד ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א).
 מ. ע"י שם (סי' ט): וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה. וד' מאות

בראשית לד וישלח קעג

אונקלוס

וַיִּקְרָא-לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס חמישי לָד א וַתֵּצֵא
 דִּינָה בַת-לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לְרֵאוֹת בְּבָנוֹת
 הָאָרֶץ: ב וַיֵּרָא אֹתָהּ שָׁכֵם בֶּן-חַמּוֹר הַחִוִּי נָשִׂיא
 הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אִתָּהּ וַיַּעֲנֶה: ג וַתִּדְבַק
 נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַת-יַעֲקֹב וַיֵּאָהֵב אֶת-הַנְּעִרָה הַנְּעֵר
 כְּתִיב וַיִּדְבַר עַל-לֵב הַנְּעִרָה הַנְּעֵר כְּתִיב: ד וַיֹּאמֶר
 שָׁכֵם אֶל-חַמּוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח-לִי אֶת-הַיְלָדָה
 הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וַיַּעֲקֹב שָׁמַע כִּי טָמְאָה אֶת-
 דִּינָה בְּתוֹ וּבְנָיו הָיוּ אֶת-מִקְנֵהוּ בַשָּׂדֶה וְהַחֲרַשׁ
 יַעֲקֹב עַד-בָּאָם: ו וַיֵּצֵא חַמּוֹר אָבִי-שָׁכֵם אֶל-
 יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן-הַשָּׂדֶה
 בְּשֹׁמְעִים וַיִּתְעַצְבוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
 נָבְלָה עֲשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לְשָׁכֵם אֶת-בַּת-יַעֲקֹב וְכֵן
 לֹא יַעֲשֶׂה: ח וַיִּדְבַר חַמּוֹר אֲתָם לֵאמֹר שָׁכֵם בְּנֵי
 חִשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבַתְּכֶם תָּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:

וּפְלַח עֲלוּהֵי קָדָם אֵל אֱלֹהָא
 דְיִשְׂרָאֵל: (א) וּנְפַקַת דִּינָה בַת לֵאָה
 דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמַחְזֵי בְּבָנַת
 אַרְעָא: (ב) וַחֲזָא יְתָהּ שָׁכֵם בֶּר חַמּוֹר
 חִיּוּאָה רַבָּא דְאַרְעָא וּדְבַר יְתָהּ
 וּשְׁכִיב יְתָהּ וַעֲנִיָּה: (ג) וְאַתְרַעֲיֵאתִי
 נַפְשִׁיָּהּ בְּדִינָה בַת יַעֲקֹב וַרְחַם יְתָהּ
 עוֹלִימְתָא וּמְלִיל עַל לְבָא
 דְעוֹלְמְתָא: (ד) וַאֲמַר שָׁכֵם לְחַמּוֹר
 אָבוּהֵי לְמִימַר סָב לִי יְתָהּ עוֹלְמְתָא
 הָדָא לְאַתּוּ: (ה) וַיַּעֲקֹב שָׁמַע אַרְי
 סָאִיב יְתָהּ דִּינָה בְּרַתִּיָּהּ וּבְנֵיהֵי הָיוּ
 עִם־גִּיתוּהֵי בְּחַקְלָא וּשְׁתִּיק יַעֲקֹב עַד
 מִיתִיְהוּן: (ו) וּנְפַק חַמּוֹר אָבוּהֵי
 דְשָׁכֵם לְוֹת יַעֲקֹב לְמַלְלָא עֲמִיָּה:
 (ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב עָאֲלוּ מִן חַקְלָא כַּד
 שָׁמְעוּ וְאַתְנַסִּסוּ גּוּבְרִיא וְתַקִּיף
 לְהוּן לְחַדָּא אַרְי קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל
 לְמַשְׁכַּב יְתָהּ בַת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא כְּשִׁרִי
 לְאַתְעַבְדָּא: (ח) וּמְלִיל חַמּוֹר עֲמֵהוּן
 לְמִימַר שָׁכֵם בְּרִי אַתְרַעֲיֵאתִי נַפְשִׁיָּהּ
 בְּבַרְתִּיכּוֹן הָבוּ פְּעוּן יְתָהּ לִיָּהּ לְאַתּוּ:
 א. לקחה (בחזקה). ב. והתרצתה. ג. עם.
 ד. אינו ראוי. ה. התרצתה. ו. עתה.

רש"י

פשוטו של מקרא צאתי: לָד (א) בת לָאה - ולא צת
 יעקב, אלא על שם יצאתה נקראת צת לָאה, שאף היא
 יצאתה היתה שנאמר (לעיל ל טו) וַתֵּצֵא לָאה לְקַרְחָמוּ (ועליה
 משלו המשל כחמה כחמה)^{מ"ה}: (ב) וישבב אותה - כדרכה
 (ב"ר פ"פ ס"ה): ויענה - שלא כדרכה (ס"ט): (ג) על לָב
 הנערה - דברים המתיישבים על הלב, ראי אביך
 בחלקת שדה קטנה כמה ממון צוצו, אני אשיאך ותקנה
 העיר וכל שדותיה^{מ"ו}: (ד) וכן לא יעשה - לענות את
 הצתולות, שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי
 המזול^{מ"ז}: (ח) חשקה - חפלה:

(כ) ויקרא לו אל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל - לא שהמוצח קרוי
 אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקדוש צרוך הוא עמו
 והלילו קרא שם המוצח על שם הנס, להיות שצחו של
 מקום נזכר בקריאת השם, כלומר מי שהוא אל הוא
 הקדוש צרוך הוא הוא לאלהים לי ששמי ישראל. וכן
 מנינו צמשה, ויקרא שמו ה' נְסִי (שמות י"ט טו) לא שהמוצח
 קרוי ה' אלא על שם הנס קרא שם המוצח להזכיר שצחו
 של הקדוש צרוך הוא ה' נְסִי. ורצותינו דרשהו,
 שהקדוש צרוך הוא קראו ליעקב אל^{מ"ז}. ודברי תורה
 כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים, ואני ליישב

מקורי רש"י

מפרשתו של רשע הזה באהבה, ויאהב את הנערה בדיבור, וידבר
 על לב הנערה. וכי יש לך אדם שמדבר על הלב, אלא דברים
 שמיישבים את הלב. אמר לה, אביך בשביל שדה אחד ראה כמה
 בזבו וכמה ממון הכריע, אני שיש לי ליתן לך כמה נטעים וכמה
 שדה בית זרע על אחת כמה וכמה. מ"ז. ע"י שם (ס"ו): וכן לא
 יעשה, אפילו באומות העולם שמשעה שלקה העולם בדור המבול,
 עמדו וגדרו עצמן מן העריות.

מ"ד. ע"י מגילה (יח ע"א): אמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין
 שקראו הקדוש ברוך הוא ליעקב אל, שנאמר ויקרא לו אל אלהי
 ישראל. דאי סלקא דעתך למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב
 מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל. ומי קראו אל, אלהי ישראל.
 מ"ה. ע"י מדרש תנחומא (וישלח ס"ו): ותצא דינה בת לאה ולא
 בת יעקב היא. תלאה הכתוב באמה. מה לאה יוצאנית, אף זו
 יוצאנית. מ"ו. ע"י בראשית רבה (פרשה פ ס"ו): אנו למדים

אונקלוס

(ט) ותתחתנו בנותינו בנא' בנתכון תתנון
 לנא וית בנתנא תסבון לכון:
 (י) ועמנא תתבון וארעא תהי
 קדמיכון תיבו ועיבידו בה סחורתא
 ואחסינו בה: (יא) ואמר שכם לאבנה
 ולאחקהא אשכח רחמין בעיניכון
 ודתימרון לי אתן: (יב) אסגו עלי
 לחדא מוהרין ומתנן ואתן כמא
 דתימרון לי והבו לי ית עולמתא
 לאתו: (יג) ואתיבו בני יעקב ית
 שכם וית חמור אבוהי בחוכמא
 ומלילו די סאיב ית דינה אחתהון:
 (יד) ואמרו להון לא ניכול למעבד
 פתגמא הדין למתן ית אחתנא
 לגבר דליה עורלא ארי חיסודא
 היא לנא: (טו) ברם בדא נטפס
 לכון אם תהון כותנא למגזר לכון
 כל דכורא: (טז) ונתן ית בנתנא
 לכון וית בנתיכון ניסב לנא וניתב
 עמכון ונהי לעמא חד: (יז) ואם
 לא תקבלון מננא למגזר ונדבר
 ית ברתנא ונזיל: (יח) ושפרו
 פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם
 בר חמור: (יט) ולא איחר עולימא
 למעבד פתגמא ארי איתרעי בבת
 יעקב והוא יקיר מפל בית אבוהי:
 ז. בנו.

ט והתחתנו אתנו בנותיכם תתנו-לנו ואת-בנותינו
 תקחו לכם: י ואתנו תשבו והארץ תהיה
 לפניכם שבו וסחרוה והאחזו בה: יא ויאמר
 שכם אל-אביה ואל-אחיה אמצא-חן בעיניכם
 ואשר תאמרו אלי אתן: יב הרבו עלי מאד
 מהר ומתן ואתנה באשר תאמרו אלי ותנו-לי
 את-הנערה הנער כתיב לאשה: יג ויענו בני-יעקב
 את-שכם ואת-חמור אביו במרמה ודברו אשר
 טמא את דינה אחתם: יד ויאמרו אליהם לא
 נוכל לעשות הדבר הזה לתת את-אחיתנו לאיש
 אשר-לו ערלה כי-חרפה הוא לנו: טו אך-בזאת
 נאות לכם אם תהיו כמנו להמל לכם כל-זכר:
 טז ונתנו את-בנותינו לכם ואת-בנותיכם נקח-
 לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד: יז ואם-לא
 תשמעו אלינו להמול ולקחנו את-בתנו והלכנו:
 יח וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן-
 חמור: יט ולא-אחר הנער לעשות הדבר כי
 חפץ בבתי-יעקב והוא נכבד מפל בית אביו:

רש"י

שמי נוי"ן ונתנו: ואת בנותיכם נקח לנו - אתה
 מולא צתנאי שאמר חמור ליעקב וצתשוצת בני יעקב
 לחמור, שתלו החשיצות צצני יעקב ליקח צנות שכם
 את שיצחרו להם וצנותיהם יתנו להם לפי דעתם,
 דכמיז ונתנו את צנותינו לפי דעתנו ואת צנותיכם
 נקח לנו ככל אשר נחפז. וכשדצרו חמור ושכם צנו
 אל יושבי עירם הפכו הדצרים, את צנתם נקח לנו
 לנשים ואת צנתינו נתן להם (פסוק כה) כדי לרעותם
 שיאותו להמול:

(יב) מהר - כתובה (מכילתא משפטים יז): (יג) במרמה -
 צחכמה: אשר טמא - הכתוב אומר שלא יתה
 רמיה, שהרי טמא את דינה אחותם^מ: (יד) חרפה
 הוא - שמן פסול הוא אלנו, הצא לחרף חצירו הוא
 אומר לו ערל אתה או צן ערל. חרפה בכל מקום
 גדוף: (טו) נאות לכם - נתרעה לכם, לשון ויאתו
 (מלכים ב' יז ט) (הכניס ציהודע): דהמל' - להיות נמול,
 אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל: (טז) ונתנו -
 נו"ן שנייה מודגשת, לפי שהיא משמשת במקום

מקורי רש"י

מח. עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז קלד): ויענו בני יעקב את שכם, מה את סבור רמיית דברים יש כאן. ורוח הקודש משיבה, אשר טמא
 את דינה אחותם.

אונקלוס

כ וַיָּבֵא חֲמוֹר וּשְׂכֵם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ
 אֶל־אֲנָשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
 שְׂלָמִים הֵם אֲתָנוּ וַיֵּשְׁבוּ בָאָרֶץ וַיִּסְחָרוּ אֹתָהּ
 וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לַפְּנֵיהֶם אֶת־פְּנֹתָם
 נִקְחָ־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־פְּנֹתֵינוּ נָתַן לָהֶם: כב אַךְ־
 בְּזֹאת יֵאָתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לְשֹׁבֹת אֲתָנוּ לְהִיזֹת
 לָעַם אֶחָד בְּהַמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם
 נִמְלִים: כג מִקְנֵיהֶם וּקְנִינָם וְכָל־בְּהֵמָתָם הֲלוֹא לָנוּ
 הֵם אַךְ נֵאוֹתָהּ לָהֶם וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנוּ: כד וַיִּשְׁמָעוּ
 אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׂכֵם בְּנוֹ כָּל־יִצְחָאִי שַׁעַר עִירוֹ
 וַיִּמְלֹךְ כָּל־זָכָר כָּל־יִצְחָאִי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם
 הַשְּׁלִישִׁי בַּהֵיוֹתָם כְּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב
 שְׂמֵעוֹן וְלוֹי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חֲרָבָו וַיָּבֵאוּ עַל־
 הָעֵיר בְּטַח וַיְהִרְגוּ כָּל־זָכָר: כו וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־
 שְׂכֵם בְּנוֹ הֲרָגוּ לְפִי־חֲרָב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית
 שְׂכֵם וַיִּצְאוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים
 וַיָּבִיזוּ הָעֵיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֹתָם: כח אֶת־
 צִאֲנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֶת־אֲשֶׁר־בָּעֵיר

(כ) ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתיהון ומלילו עם אנשי קרתיהון למימר: (כא) גובריא האלין שלמין אינון עמנא ויתבון בארעא ויעבדון בה סחורתא וארעא הא פתיות ידין קדמיהון ית בנתהון ניסב לנא לנשין וית בנתנא נתן להון: (כב) ברם בדא יטפסון לנא גובריא למיתב עמנא למהוי לעמא חד במיגזר לנא כל דכורא כמא דאינון גזירין: (כג) גיתיהון וקניניהון וכל בעירהון הלא דילנא אינון ברם נטפס להון ויתבון עמנא: (כד) וקבילו מן חמור ומן שכם בריה כל נפקי תרע קרתיה וגזרו כל דכורא כל נפקי תרע קרתיה: (כה) והנה ביומא תליתאה כד תקיפו עליהון פיביהון ונסיבו תרין בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר חרביה ועאלו על קרתא דיתבא לרוחצין וקטלו כל דכורא: (כו) וית חמור וית שכם בריה קטלו לפתגם דחרב ודכרו ית דינה מבית שכם ונפקו: (כז) בני יעקב עלו לחלצא קטיליא וכזו קרתא דסאיבו אחתהון: (כח) ית ענהון וית תוריהון וית חמריהון וית די בקרתא ח. כאשר גברו עליהם כאביהם. ט. שישיבה לבטח. י. לדבר. יא. להפשיט.

רש"י

נהגו עמנו שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו, שלא נטלו ענה הימנו^ט: אחי דינה - לפי שמסרו עמנו עליה נקראו אחיה: בטח - שהיו כואבים. ומדרש אגדה, בטוחים היו על כחו של זקן^נ: (כו) על החללים - לפשט החללים, וכן תרגם אונקלוס לחללא קטיליא:

(כא) שלמים - בשלום ובלב שלם: והארץ הנה רחבת ידים - כאדם שידו רחבה וותרנית, כלומר לא תפסידו כלום, פרקמטיא הרצה צאה לכאן ואין לה קונים: (כב) בהמוץ - צהיות נמול: (כג) אך נאותה להם - לדבר זה וע"י כן ישבו אחנו: (כד) שני בני יעקב - בניו היו ואף על פי כן

מקורי רש"י

אותו מעשה אמר מה אני מניח את בני ליפול ביד אוה"ע מה עשה נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם ואמר אם יבואו האוה"ע להודווג להם לבני, אני נלחם כנגדן. הוא דהוא א"ל ליוסף (בראשית מח) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וגו' והיכן מצינו שנטל אבינו יעקב חרבו וקשתו, בשכם, שנאמר (שם) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ואת חמור ואת שכם בני.

מט. עי' בראשית רבה (פרשה פ סי' י'): ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי. ממשמע שנאמר שמעון ולוי (בראשית מט), ידענו שבני יעקב הם, אלא בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב. ג. עי' שם: אחי דינה, וכי אחות שניהם היתה, והלא אחות כל השבטים היתה, אלא לפי שנתנו אלו נפשם עליה נקראת על שמם. נא. עי' שם: העיר בטח, א"ל, בטוחים היו על כחו של זקן ולא היה אבינו יעקב רוצה שיעשו בניו אותו המעשה. וכיון שעשו בניו

אונקלוס

וַיֵּת דִּי בַחֲקֵלָא דְכָרוּ: (כט) וַיֵּת
 כָּל נִכְסֵיהוֹן וַיֵּת כָּל טַפְלֵהוֹן וַיֵּת
 נְשִׂיהוֹן שָׁבוּ וּבְזוּ וַיֵּת כָּל דִּי בְּבִיתָא:
 (ל) וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלוֹי
 עֲכָרְתוּן יְתִי לְמַתָּן דְּכָבוּ בִּינָא וּבִינִי^י
 יְתִבִי אַרְעָא בְּכַנְעָנָא וּבְפְרִיזָאָה
 וְאַנָּא עִם דְּמַנִּין^י וַיִּתְּכַנְשׁוּן עָלַי
 וַיִּמְחַוְנִי וְאֲשַׁתִּי אָנָּא וְאַנְשׁ
 בֵּיתִי^י: (לא) וַאֲמַרוּ הַכְּנַפְקַת בְּרֵא^י
 יְתַעֲבֹד יֵת אַחְתָּנָא: (א) וַאֲמַר יִי
 לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית אֵל וְתִיב
 תָּמָן וְעֵבִיד תָּמָן מִדְּבַחָא לְאַלְהָא
 דְּאַתְגַּלִּי עֲלֶךָ בְּמַעְרָךְ מִן קָדָם
 עֲשׂוּ אַחֲוֵךְ: (ב) וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאַנְשׁ
 בֵּיתִי^י וּלְכָל דְּעַמִּיָּה אַעֲדוּ יֵת
 טַעֲוֹת עַמְמֵיָא דִּי בִּינִיכּוֹן וְאַדְכּוּ

יב. ליתן איבה ביני ובין. יג. עם ספור (כלומר מועט). יד. ואנשי ביתי. טו. כיצאנית. א. לאנשי ביתו.

וְאֶת־אֲשֶׁר בְּשָׂדֵה לְקַחוּ: כט וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־
 כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׂיהֶם שָׁבוּ וַיִּבְזוּ וְאֶת כָּל־
 אֲשֶׁר בְּבֵית: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לוֹי
 עֲכָרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישְׁנִי בְיֹשֵׁב הָאָרֶץ בְּכַנְעֲנִי
 וּבְפְרִזִּי וְאֲנִי מִתִּי מִסֹּפֶר וְנֹאסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי
 וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: לא וַיֹּאמְרוּ הַכּוֹזְנֵה יַעֲשֶׂה
 אֶת־אַחֲוֹתֵינוּ: פ לָהּ א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב
 קוּם עֲלֵה בֵּית־אֵל וְשִׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ
 לְאֵל הַנְּרָאָה אֱלֹהֵיךָ בְּבָרְחֶךָ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אַחֲוֵיךָ:
 ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֵל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ
 הָסְרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנְּכַר אֲשֶׁר בְּתַכְכֶּם וְהַטְּהֵרוּ

רש"י

אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונמלטת את הארץ
 (שמות כג ט) לפיכך היו שומקין^י: מתי מספר - אנשים
 מועטים: (לא) הכוזנה - הפקדני: את אחותנו -
 ית אחתנא: לָהּ (א) קום עֲלֵה - לפי שאחרת צדריך
 נענשת וצא לך זאת מצתקי^י: (ב) הנכר - שיט
 צידכם משלל של שכסיה^י: והטהרו - מעבודה זרה:

(כט) חילם - ממונם, וכן עשה לי את הטיל הזה
 (דברים ח ז) וישלח עשה טיל (במדבר כד יט) ועזבו לאחריכם
 חילם (תהלים מט יא): שבו - לשון שבירה, לפיכך טעמו
 מלרע: (ל) עכרתם - לשון מים עכורים, אין דעתי
 כלולה עכשו. ואגדה, כלולה היתה המצית ועכרתם
 אותה. מסורת היתה ציד כנענים שיפלו ציד צני יעקב,

מקורי רש"י

כיון שלא הרגיש באת עליו צרת רחל שנאמר ותמת רחל ותקבר,
 מסייע ליה לרב שמואל בר נחמן דאמר כל הנודר ואינו משלם גורם
 לאשתו שתמות שנאמר אם אין לך לשלם וגו' אמר הקדוש ברוך
 הוא עד מתי יהא הצדיק הזה לוקה ואינו מרגיש באיזה חטא לוקה
 הריני מודיעו שנאמר ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב
 שם, א"ר איבו מהולתך טרשא אקיש עלה, א"ל הקדוש ברוך הוא
 לא הגיעוך הצרות האלו אלא על שאחרת את נדריך, אם את מבקש
 שלא יגיעוך עוד צרה קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאותו
 מקום שנדרת לי שם נדר אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה
 אשר נדרת לי שם נדר, א"ר אבא בר כהנא א"ל הקדוש ברוך הוא
 ליעקב בשעת עקתא נדרא בשעת רוחא שמטי כשהיית בצרה נדרת
 וכשאתה בריוח שכחת, מיד ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו
 וגו' ונקומה ונעלה בית אל וגו' מהו כן שבשעה שנדר מה הוא
 אומר אם יהיה אלהים עמדי שלא נטעה אחר עבודת כו"ם ושמרני
 מגלוי עריות, בדרך הזה משפכות דמים, ועל שאחר את נדרו לקה
 בשלשתן, עבודת כו"ם מנין דכתיב הסירו את אלהי הנכר, גילוי
 עריות מדינה, ש"ד שפכות דמים ויהרגו כל זכר, ללמדך שאיחור
 נדר קשה משלשתן שעל שאחר את נדרו לקה בשלשתן. נה. עי'
 זוהר (וישלח קעג ע"א): הסירו את אלהי הנכר וגו', הסירו את אלהי

נב. עי' שם (סי' יב): ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי.
 רבנן אמרי, צלולה היתה החבית ועכרתם אותה. מסורת היא בידי
 הכנענים שהן עתידין ליפול בידי, אלא שאמר הקדוש ברוך הוא עד
 אשר תפרה בששים רבוא. אמר רבי יהודה בר סימון, עכורה היתה
 החבית וצללנו אותה. ג. עי' שם: ויאמרו הכוזנה, אמרו, מה הם
 נוהגים בנו כבני אדם של הפקר. מי גרם, ותצא דינה. ג. עי'
 תנחומא (וישלח סי' ח): כך שנו רבותינו בשלשה מקומות פנקסו
 של אדם נפתחת, היוצא לדרך יחידי, והיושב בבית המרוצע, והנודר
 ואינו משלם. וכו' הנודר ואינו משלם מנין, דכתיב כי תדור נדר לה'
 אלהיך לא תאחר לשלמו וגו' (דברים כ"ג) וכתיב מוקש אדם ילע
 קדש ואחר נדרים לבקר (משלי כ') ואחר נדרים לבקר, פנקסו
 מתבקר, ומלאכים מלמדין עליו חובה ומזכירין עונותיו, וכו' בא
 וראה כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם וידר יעקב נדר לאמר
 וגו' (בראשית כח), השיבו על כל דבר ודבר, הלך ונתעשר, ובא
 וישב לו ולא שלם את נדרו, הביא עליו עשו ובקש להרגו נטל ממנו
 כל אותו דורון עזים מאתים לא הרגיש. הביא עליו המלאך, ורפש
 עמו ולא הרגו שנאמר ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו זה סמאל
 שרו של עשו שבקש להרגו שנאמר וירא כי לא יכול לו ונעשה
 צולע, כיון שלא הרגיש באת עליו צרת דינה שנאמר ותצא דינה,

בראשית לה וישלח קעז

אונקלוס

והחליפו שמלתיכם: ג ונקומה ונעלה בית-אל
 ואעשה-שם מזבח לאל הענה אתי ביום צרתי
 ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: ד ויתנו אל-
 יעקב את כל-אלהי הנכר אשר בידם ואת-
 הזוּמִים אשר באזניהם ויטמן אתם יעקב תחת
 האלה אשר עם-שכם: ה ויסעו ויהי א חתת
 אלהים על-הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו
 אחרי בני יעקב: ו ויבא יעקב לזוה אשר
 בארץ כנען הוא בית-אל הוא וכל-העם אשר-
 עמו: ז ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית-
 אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני
 אחיו: ח ותמת דברה מינקת רבקה ותקבר
 מתחת לבית-אל תחת האלון ויקרא שמו אלון
 בכות: פ ט וירא אלהים אל-יעקב עוד בבאו

ושנו כסותכון: (ג) ונקום וניסק
 לבית אל ואעביד תמן מדבחא
 לאלהא דקביל צלותי ביומא
 דעקתי והנה מימריה בסעדי
 באורחא דאזלית: (ד) ויהבו לייעקב
 ית כל טענות עממיא די בידיהון וית
 קדשיא די באודניהון וטמר יתהון
 יעקב תחות בוטמא דעם שכם:
 (ה) ונטלו והות דחלא מן קדם יי
 על עממיא די בקרוי סחרניהון ולא
 רדפו בתר בני יעקב: (ו) ואתא יעקב
 ללזו די בארעא דכנען היא בית אל
 הוא וכל עמא די עמיה: (ז) ובנא
 תמן מדבחא וקרא לאתרא אל בית
 אל ארי תמן איתגלו ליה מלאכיא
 דיי במיערקיה מן קדם אחוהי:
 (ח) ומיתת דבורה מינקתא דרבקה
 ואיתקברת מלרע לבית אל בשפולי
 מישרא וקרא שמייה מישר בכותא:
 (ט) ואתגלי יי לייעקב עוד במיתוהי

ב. אשר קיבל תפילתי. ג. דברו בעזרתי. ד. מין ארו. ה. מלפני. ו. העמים שבעיירות. ז. מלאכים. ח. בקצה.

רש"י

(ח) ותמת דברה - מה ענין דבורה צבית יעקב, אלא
 לפי שחמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתי מנשם (לעיל כ)
 (ט) שלחה דבורה אללו לפדן ארס לנחת משם ומתה
 דרך. מדצרי רבי משה הדרשן למדמיה: מתחת לבית
 אל - העיר יושבת זהר ונקצרה צרגלי ההר: תחת
 האלון - צשיפולי מישרא, שהיה מיסור מלמעלה צשפוע
 ההר והקצורה מלמטה, ומישר של צית אל היו קורין לו
 אלון. ואגדה, נחצער שם צאצל שני, שהוגד לו על אמו
 שמתה ואלון צלשון יוני (צב) אחרת. ולפיכך (ולפי
 ט) העלימו את יום מותה, שלא יקללו הצריות כרס שיצא
 ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה: (ט) עוד - פעם שני

והחליפו שמלתיכם - שמה יש צידכס כסות של
 ע"י: (ד) האלה - מין חילן סרקוס:
 עם שכם - אלל שכם: (ה) חתת - פחד: (ז) אל בית
 אל - הקדוש צרון הוא צבית אל, גילוי שכינתו צבית אל.
 יש תיבה חסרה צ"ת המשמשת צראשה, כמו הגה הוא
 צית מכיר צן עמיאל (שמואל ב' ט ד) כמו צבית מכיר, צית
 אצין (לעיל כג) כמו צבית אצין: נגלו אליו האלהים -
 צמקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות צלשון צבים, כמו
 חדני יוסף (להלן נט ט), אס צעליו עמו (שמות כב יד) ולא נאמר
 צעלו, וכן אלהות שהוא לשון שופט ומרות נזכר צלשון
 צבים, אצל אחד מכל שאר השמות לא תמצא צלשון צבים:

מקורי רש"י

הדרקון יוליכם לים המלח, אמר ר' יוחנן כל כסות בכלל עבודה
 זרה. נז. תרגום יונתן: ובנא תמן מדבחא וקרא לאתרא ההוא אל
 דאשרי שכינתיה בבית אל. נח. עי' בראשית רבה (פרשה פא סי'
 ה): ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות. ר'
 שמואל בר נחמן אמר לשון יונת הווא, אלון אחר, עד שהוא משמר
 אבלה של דבורה באה ליה בשורתא שמתה אמו. הה"ד וירא אלהים
 אל יעקב וגו' ויברך אותו. מהו ברכה ברכו, ר' אחא בשם ר' יונתן

הנכר אלין אנון דנטלו משכם מאני כספא ודהבא דהוה חקיק
 עלייהו טעוא דלהון. תרגום: "הסירו את אלהי הנכר" וגו'.
 "הסירו את אלהי הנכר", אלה הם שנטלו משכם כלי כסף וזהב
 שהיה חקוק עליהם עבודה זרה שלהם. נז. עי' בראשית רבה
 (פרשה פא סי' ב): ויאמר יעקב אל ביתו וגו' והחליפו שמלותיכם.
 ר' כרוספדי בשם ר' יוחנן, אין אנו בקיים בדיקדוקי עבודה זרה
 כיעקב, דתנינן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת

אונקלוס

מִפְּדֵן אָרֶם וַיְבָרֶךְ יְתִיהָ: (י) וְאָמַר
 לֵיהּ יי שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לֹא יִתְקַרֵּי שְׁמֶךָ
 עוֹד יַעֲקֹב אֱלֹהֵינּוּ יִשְׂרָאֵל יְהִי שְׁמֶךָ
 וַיִּקְרָא יְת שְׁמִיהּ יִשְׂרָאֵל: (יא) וְאָמַר
 לֵיהּ יי אֲנִי אֵל שְׁדֵי פּוֹשׁ וּסְגִי עִם
 וּכְנֻשְׁתִּי שְׁבֻטֵינּוּ יְהוֹן מִיְנֶךָ וּמְלָכֵינּוּ
 דְשַׁלְטִין בְּעַמְמֵינָא מִיְנֶךָ יִפְקוּן:
 (יב) וַיֵּת אַרְעָא דִּי יְהֻבִית לְאַבְרָהָם
 וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְנִינָה וּלְבִנְךָ בְּתֶרְךָ
 אֶתְּן יְת אַרְעָא: (יג) וְאֶסְתַּלַּק
 מֵעֵילֵהּ יִקְרָא יי בְּאַתְרָא דִּי
 מְלִיל עַמִּיהּ: (יד) וְאֶקִּים יַעֲקֹב קַמְתָּא
 בְּאַתְרָא דִּי מְלִיל עַמִּיהּ קַמְתָּא
 ט. כִּינּוּס. י. הַשּׁוּלְטִים בְּעַמִּים מִמֶּךָ.
 יא. כְּבוֹד.

מִפְּדֵן אָרֶם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ: י וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֱלֹהִים שְׁמֶךָ
 יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל
 יְהִי שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: יא וַיֹּאמְרוּ
 לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שְׁדֵי פְרָה וּרְבָה גּוֹי וּקְהַל
 גּוֹיִם יְהִי מִמֶּךָ וּמְלָכִים מִחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ: שש
 יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ
 אֶתְנִינָה וּלְזֶרְעֶךָ אֲחִירֶיךָ אֶתְּן אֶת־הָאָרֶץ: יג וַיַּעַל
 מֵעֵלָיו אֱלֹהִים בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ: יד וַיַּצַּב
 יַעֲקֹב מִצְבֵּה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ מִצְבַּת

רש"י

השצטים דרשוהו וקרצו צנימין, דכתיב (שופטים כא ח) חַיִּשׁ מִנְּפֹנֵי
 לֹא יִפֶּן יָפֹן צָפוֹ לְצִנִּימָן לְאִשָּׁה, וחזרו ואמרו אלמלא היה
 עולה מן השצטים לא היה הקדוש ברוך הוא אומר
 ליעקב ומלכים מחלצין יצאו: גוי וקהל גוים - שגוים
 עמידים צניו להעשות, כמנין הגוים שהם שצעים אומות,
 וכן כל הסנהדרין שצעים: דבר אחר, שעמידים צניו
 להקריב צעט איסור צמות כגוים צימי אליהו. צרש"י
 ישן: (יד) במקום אשר דבר אתו - איני יודע
 מה מלמדנו:

צמקום הזה, אחד צלכתו ואחד צסוצו: ויברך אתו -
 צרכת צצליס: (י) לא יקרא שמך עוד יעקב - לשון
 אדם הצא צמארצ ועקצה, אלא לשון שר ונגיד: (יא) אני
 אף שדי - שאני כדאי לצרך שהצרכות שלי: פרה
 ורבה - על שם שעדיין לא נולד צנימין, ואף על פי
 שכבר נחעצרה ממנו: גוי - צנימין: גוים - מנשה
 ואפרים שעמידים לצאת מיוסף והם צמנין השצטים:
 ומצבים - שאלו ואיש צושט שהיו משצט צנימין שעדיין
 לא נולד: (ופסוק זה דרשו אצנר כשהמליך איש צושט, ואף

מקורי רש"י

ר' שמואל בר נחמן מכאן קרבו אותו בשעה שחלקו עליו ואמרו
 איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה (שופטים כא א), שנידו
 אותו, ואחר כך חזרו וקבלו אותו, אמרו אילולי שהוא מעולה מן
 השמים, לא היה הקדוש ברוך הוא אומר ליעקב אבינו כשהיה
 בא מחוצה לארץ, ומלכים מחלצין יצאו, הרי מכאן קרבו אותו.
 ג. ע"י שם (סי' ל): פרה ורבה, לך הייתי מצפה שתפרה ותרבה
 ותעמיד שבטים. גוי וקהל גוים, בישרו שבניו עתידין להיות נעשין
 כגוים, מה הגוים שבעים, אף בניך שבעים סנהדרין, שנאמר אספה
 לי שבעים איש (במדבר יא טז). סד. ע"י בראשית רבה (פרשה
 פ"ב סי' ה): ר' יודן ור' איבו ור' משין בן נגרי (נגדי) בשם
 ר' יוחנן אמרו, עתידין בניך לעשות גוי קהלה עמים. מה קהלה
 עמים מקריבין בשעת איסור במות אף בניך מקריבים בשעת איסור
 במות, ר' חנינא מייתי לה מהכא, (מלכים א יח) ויקח אליהו שתים
 עשרה אבנים וגו' אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך,
 שמשעה שנתן לו השם הזה נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך. ר'
 שמלאי מייתי לה מהכא, (שופטים יח) ויקרא שם העיר דן כשם
 דן אביהם אשר יולד לישראל, שמשעה שנאמר לו השם הזה נאמר
 לו גוי וקהל גוים יהיה ממך ר' יוחנן מייתי לה מהכא (דברים לג)
 עמים הר יקראו שם יזבחו וזבחי צדק משיעשו בניך כעמים להרו
 של זבולן, שם יזבחו וזבחי איסור במות. אין כתיב כאן אלא זבחי
 צדק, צדקה אני עושה עמהם ומקבל את קרבנם.

אמר, ברכת אבלים ברכו. נט. ע"י הערה הקודמת. ס. ע"י
 שם (פרשה פ"ב סי' ד): ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה
 ורבה, רבי יודן בשם ר' יצחק אמר, הייתי אומר ראובן כבר הוא
 מבחוח שמעון כבר הוא מבחוח ובנימין כבר יצא מחלציו ועדיין
 הוא במעי אמו. חזרתי ואמרתי, גוי, זה בנימין, וקהל גוים, זה
 מנשה ואפרים דכתיב (בראשית מח) וזרעו יהיה מלא הגוים. ר'
 ברכיה ור' חלבו ור' שמואל בר נחמן, ומלכים מחלצין יצאו זה
 ירבעם ויהוא, רבנן אמרי אפשר אבנר אדם צדיק והוא חולק על
 מלכות בית דוד, אלא מדרש דריש והמליך את איש בושת הה"ד
 (שם לד) ומלכים מחלצין יצאו, זה שאול ואיש בושת. ומה ראו
 לקרב ולרחק בפלגש בגבעה אלא מקרא קראו ורחקו אותו מקרא
 קראו וקרבו אותם מיד. מקרא קראו ורחקו, אפרים ומנשה כראובן
 ושמעון יהיו לי, מקרא קראו וקרבו, גוי וקהל גוים יהיה ממך.
 סא. ע"י הערה הקודמת. סב. ע"י הערה ס, וע"י ירושלמי תענית
 (פרק ד הלכה ז): ורבנן אמרי, שבו הותר שבטו של בנימין לבוא
 בקהל, דכתיב (שופטים כא יח) ארור נתן אשה לבנימן. מקרא
 קראו וקירבוהו, מקרא קראו וריחקהו. מקרא קראו וקירבוהו,
 (בראשית מח ה) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. מקרא
 קראו וריחקהו, (שם לה יא) גוי וקהל גוים יהיה ממך, ומלכים
 מחלצין יצאו ואדיין לא נולד בנימן. וע"י מדרש תנחומא
 (וישלח סי' כט): ולא עוד אלא בפלגש בגבעה [קרבוהו]. אמר

אונקלוס

אָבִן וַיִּסְדָּר עָלֶיהָ נֶסֶד וַיִּצַק עָלֶיהָ שָׁמֶן: טו וַיִּקְרָא
 יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר אֱתוֹ שֵׁם
 אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: טז וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד
 בְּבֵרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרַתָּה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתִּקְשֶׁשׁ
 בְּלִדְתָּהּ: יז וַיְהִי בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ
 הַמַּיִלֶדֶת אֶל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֶּן: יח וַיְהִי
 בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי
 וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בְּנִימִין: יט וַתָּמֶת רָחֵל וַתִּקָּבֵר
 בְּדֶרֶךְ אֶפְרַתָּה הוּא בֵּית לָחֶם: כ וַיִּצַב יַעֲקֹב
 מִצְבֵּה עַל־קְבֻרָתָהּ הוּא מִצְבַּת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־
 הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶהְלֵה מֵהַלְאָה
 לְמַגְדָּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בְּשָׁפֵן יִשְׂרָאֵל בְּאָרֶץ הַהוּא
 וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בְּלָהָה פִּילַגְשׁ אִבְיוֹ

דאבנא ונסד עליה נסד ויצק עליה שמן: (טו) ויקרא
 משחא: (טו) ויקרא יעקב ית שמא
 דאתרא די מליל עמיה תמן יי בית
 אל: (טז) ונטלו מבית אל והנה עוד
 כרוב ארעא למיעל לאפרת ולידת
 רחל וקשיאת במילדה: (יז) והנה
 בקשיותה במילדה ואמרת לה
 חייאת לא תדחלין ארי אף דין לין
 בר: (יח) והנה במיפק נפשה ארי
 מיתת וקרת שמיה בר דוניי ואבוהי
 קרא ליה בנימין: (יט) ומיתת רחל
 ואתקברת באורח אפרת היא בית
 לחם: (כ) ואקים יעקב קמא על
 קבורתה היא קמת קבורתא דרחל
 עד יומא דין: (כא) ונטל ישראל
 ופרסיה למשפניה מלהלאה
 למגדלא דעדר: (כב) והנה פד שרא
 ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן
 ושכיב ית בלהה לחינתא דאבוהי
 יב. בן צערי.

רש"י

כמו שנאמר פִּילַגְשׁ בְּאָרֶץ פְּנֵנִן (במדבר לג מ), הַלֹּךְ וְנִסְעַ
 הַבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל (לעיל יב ט): בְּנִימִין - בן ימין, לשון פָּחוּץ וְיָמִין
 חֶסֶד בְּרַחֲמִים (תהלים פט יג), לפיכך הוא מלא: דבר אחר,
 בנימין בן ימים שנולד לעת זקנתו, וימים יש שנכתבים
 בנו"ן כמו לֶקֶץ הַיָּמִין (דניאל יב ג): (כב) בִּשְׁכֵן יִשְׂרָאֵל
 בארץ ההיא - עד שלא צא לחצרון אלל יחזק ארעוהו
 כל אלה: וישכב - מתוך שזלזל משכבו מעלה עליו
 הכתוב כאילו שכב. ולמה זלזל וחלל יצועי, שכשמתה
 רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה מדיר צאהל
 רחל ולא צהאר אהלים ונתנה צאהל צלה, צא ראובן
 ומצע עלצון אמו, אמר אם אחות אמי היתה צרה
 לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי, לכך זלזלם:

(טז) בברת הארץ - מנחם פירש לשון כזיר, רצוי
 מהלך רב. ואגדה, בזמן שהארץ חלולה ומנוקצת ככברה,
 שהניר מזוי, הסתיו עזר והשרב עדיין לא צהי. ואין זה
 פשוטו של מקרא, שהרי זנעמן מצינו וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ פְּדַרְתָּ
 אָרֶץ (מלכים ב' ז' ט). ואומר אני, שהוא שם מדת קרקע,
 כמו מהלך פרסה או יותר, כמו שאתה אומר לְמַד (ישעיה
 כה ט) כָּרֶם (שם ה' ט) חֲלֻקַת הַשָּׂדֶה (לעיל לג ט), כך צמהלך אדם
 נותן שם מדה כצרת ארץ: (יז) בן גם זה - נוסף לך
 על יוסף. ורבותינו דרשו, עם כל שצט נולדה תאומה,
 ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: (יח) בן אוני -
 בן זערי: בנימין - נראה זעירי לפי שהוא לצדו
 נולד בארץ כנען שהיא צנגז כשחדם צא מארס נהריס,

מקורי רש"י

אוני, בר צערי בלשון ארמי. ואביו קרא לו בנימין בלשון הקודש.
 סח. ע"י שבת (נה ע"ב): אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן,
 כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה. שנאמר ויהיו בני יעקב
 שנים עשר, מלמד שכולן שקולים כאחת. אלא מה אני מקיים וישכב
 את בלהה פילגש אביו, מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו
 הכתוב כאילו שכב עמה. תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, מוצל
 אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו
 לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שוכב עם אשת אביו ויבא חטא זה
 לידו, אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו, עלבון אמו

סה. ע"י ילקוט שמעוני תורה (רמז קלו): ויסעו מבית אל ויהי עוד
 כברת הארץ, בשעה שארץ חלולה ככברה והבר מצוי. רבנן אמרי
 כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה ועדיין השרב לא בא. סו. ע"י
 בראשית רבה (פרשה פב ס"ח): א"ל מהו דין דכתיב ויהי
 בהקשותה בלדתה, אמרו לו, כך ממסמסין נפשה של חיה ואומרים
 לה בשעת הלידה, אל תיראי כי בן זכר ילדת. אמר להם, לא כך
 דרש רבי יהושע רבכם, אלא כל שבט ושבט נולדה תאומתו עמו.
 כההיא דאמר אבא חלפוי בן קורייא, תאומה יתירה נולדה עם
 בנימין. סז. ע"י שם (ס"ט ט): ויהי בצאת נפשה ותקרא שמו בן

אונקלוס

וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְהוּוּ בְנֵי יַעֲקֹב
 תְּרֵי עָשָׂר: (כג) בְּנֵי לֵאָה בּוֹכְרִיָּה
 דְּיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלוֹי וַיהוּדָה
 וַיִּשְׁשֹׁכֶר וְזַבְלוּן: (כד) בְּנֵי רָחֵל
 יוֹסֵף וּבְנֵימִן: (כה) וּבְנֵי בְלֵהָה
 אֲמֵתָא דְרָחֵל דִּן וְנַפְתָּלִי: (כו) וּבְנֵי
 זְלֶפְהָ אֲמֵתָא דְלֵאָה גָד וְאָשֶׁר
 אֵילִין בְּנֵי יַעֲקֹב דְּאִיתִילִידוּ לִיה
 בְּפָדָן אֲרָם: (כז) וְאֲתָא יַעֲקֹב לְוֹת
 יַצְחָק אָבוּהִי לְמַמְרָא קְרִית אֲרַבַּע
 הִיא חֲבֵרוֹן דְּדֵר תַּמָּן אַבְרָהָם
 וַיַּצְחָק: (כח) וְהוּוּ יוֹמֵי יַצְחָק מְאָה
 וְתַמְנִין שְׁנִין: (כט) וְאֲתַנְגִּיד יַצְחָק
 וּמִית וְאֲתַכְנִישׁ לְעַמִּיהָ סִיב וּשְׁבַע

וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פַּסְקָא באמצע פסוק פ וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב
 שְׁנַיִם עָשָׂר: כג בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן
 וְשִׁמְעוֹן וְלוֹי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכֶר וְזַבְלוּן: כד בְּנֵי
 רָחֵל יוֹסֵף וּבְנֵימִן: כה וּבְנֵי בְלֵהָה שְׁפָחַת רָחֵל
 דִּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זְלֶפְהָ שְׁפָחַת לֵאָה גָד
 וְאָשֶׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יִלְדוּ בְּפָדָן אֲרָם:
 כז וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל-יַצְחָק אָבִיו מִמְרָא קְרִית
 הָאֲרַבַּע הוּא חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר-גָּרִשָׁם אַבְרָהָם וַיַּצְחָק:
 כח וַיְהִיו יוֹמֵי יַצְחָק מֵאָת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:
 כט וַיָּגֹעַ יַצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ זָקֵן וַיִּשְׁבַּע

רש"י

זתורה, מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ז
 שנה, שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה,
 שנאמר (לעיל כה טו) וַיִּלְחָק בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה וגו', ויצחק מת
 בשנת ק"כ ליעקב, אם תוליד ששים ממאה ושמונים
 שנה נשארו ק"כ, ויוסף נמכר בן י"ז שנה, ואותה שנה
 שנת מאה ושמונה ליעקב, כי"ד, בן ששים ושלש נחצרך,
 וארבע עשרה שנה נטמן בצית עבר, הרי שבעים ושבע,
 וארבע עשרה עמד צאשה, וצסוף ארבע עשרה נולד
 יוסף, שנאמר (לעיל ל כה) וַיְהִי בְּאֶשֶׁר יִלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף
 וגו', הרי תשעים ואחת, וי"ז עד שלא נמכר יוסף, הרי
 מאה ושמונה (עוד מפורש מן המקרא, משנמכר יוסף עד
 שצא יעקב ממדינתו כ"ב שנה, שנאמר (להלן מא טו) וַיִּסְפָּק
 בֶּן שְׁשִׁים שָׁנָה וגו', וי' שנים שובע ושנתיים רעב הרי כ"ב, וכתיב
 יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה (להלן מז ט), נמלא יעקב
 במכירתו ק"ח):

ויהיו בני יעקב שנים עשר - מתחיל לענין ראשון,
 משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים להמנות
 ומנאין. ורבותינו דרשו, ללמדנו צא שכולם שוין וכולם
 נדיקים, שלא חטא ראובן: (כג) בכור יעקב - אפילו
 בשעת הקלקלה קראו בכור: בכור יעקב - בכור
 לנחלה, בכור לעבודה, בכור למנין, ולא נתנה זכורה
 ליוסף אלא לענין השצטים, שנעשה לשני שצטים: (כז)
 מומרא - שם המישור: קרית הארבע - שם
 העיר: מומרא קרית הארבע - איל מישור של קרית
 ארבע. ואם תאמר, היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע,
 כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול, כגון זה, וכגון
 בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך להטיל בו ה"א
 נותנה צראש התיבה השניה, צִית הַלְחָמִי (שמואל א' טו א),
 צַעֲפֶרֶת אֲבִי הָעֶזְרִי (שופטים ו כד), צִנְהָ חֵיל צִית הַלְלִי
 (מלכים א' טו לד): (כט) ויגוע יצחק - אינן מוקדם ומאוחר

מקורי רש"י

הערה הקודמת. ע. עי' בראשית רבה (פרשה פב סי' י'): בכורת
 ממון ניטלה ממנו ולא ניטלה ממנו בכורת יוחסין, דכתיב (ד"ה א
 ה) ובני ראובן בכור ישראל. ר' לוי ור' סימון, חד מנהון אמר לא
 לראובן להתייחס, ואחרנא אמר אין מיחסין ליוסף אלא לראובן. ר'
 חגי בשם ר' יצחק אמר, אפי' בשעת הקלקלה אין מיחסין אלא
 לראובן. הה"ד ויהי בשכונן וגו'. בני לאה בכור יעקב ראובן, רבי
 יודן בשם רבי אחא, ראובן בכור לעיבור בכור ללידה בכור לבכורה
 בכור לנחלה בכור לעבודה בכור לתשובה. ר' עזריה אמר, אף בכור
 לנבואה, שנאמר (הושע א) תחלת דבר ה' בהושע. עא. עי' הערה
 הקודמת.

תבע. אמר, אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא
 צרה לאמי, עמד ובלבל את מצעה. אחרים אומרים שתי מצעות
 בבלבל, אחת של שכינה ואחת של אביו. והיינו דכתיב אז חללת
 יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועיי). כתנאי, פחו כמים אל
 תותר. רבי אליעזר אומר, פזתה חבתה זלתה. רבי יהושע אומר,
 פסעתה על דת, חטאת, זנית. רבן גמליאל אומר, פיללתה, חלתה,
 זרחה תפלתך. אמר רבן גמליאל, עדיין צריכין אנו למודעי, רבי
 אלעזר המודעי אומר, הפוך את התיבה ודורשה, זעזעתה, הרתעתה,
 פרחה חטא ממך. רבא אמר, ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא, זכרת
 עונשו של דבר, חלית עצמך חולי גדול, פירשת מלחטוא. סט. עי'

בראשית לו וישלח קפא

אונקלוס

ימים ויקברו אתו עשו ויעקב בנו: פ לו א ואלה
 תלדות עשו הוא אדום: ב עשו לקח את-נשיו
 מבנות כנען את-עדה בת-אילון החתי ואת-
 אהליבמה בת-ענה בת-צבעון החוי: ג ואת-
 בשמת בת-ישמעאל אחות נביות: ד ותלד עדה
 לעשו את-אליפז ובשמת ילדה את-רעואל:
 ה ואהליבמה ילדה את-יעוש יעיש כתיב ואת-
 יעלם ואת-קרחה אלה בני עשו אשר ילדו-לו
 בארץ כנען: ו ויקח עשו את-נשיו ואת-בניו
 ואת-בנותיו ואת-כל-נפשות ביתו ואת-מקנהו

יומין וקברו יתיה עשו ויעקב
 בנוהי: (א) ואלין תולדת עשו הוא
 אדום: (ב) עשו נסיב ית נשוהי מבנת
 כנען ית עדה בת אילון חיתא
 וית אהליבמה בת ענה בת צבעון
 חיואה: (ג) וית בשמת בת ישמעאל
 אחתיה דנביות: (ד) וילידת עדה
 לעשו ית אליפז ובשמת ילדת ית
 רעואל: (ה) ואהליבמה ילדת ית
 יעוש וית יעלם וית קרחה אילין
 בני עשו דאתילידו ליה בארעא
 דכנען: (ו) ודבר עשו ית נשוהי
 וית בנוהי וית בנתיה וית כל נפשת
 ביתיה וית גיתוהי וית כל בעיריה

רש"י

בת ישמעאל - ולהלן (לעיל כט) קורא לה מחלמ, מנינו
 באגדת מדרש ספר שמואל (פרק יז, ג) מוחלים להן
 עונותיהן, גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה,
 ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלמ שנמחלו
 עונותיהם: אחות נביות - על שם שהיא השיאה לו
 משמת ישמעאל נקראת על שמו: (ה) ואהליבמה
 ילדה וגו' - קרחה זה ממזר היה, וכן אליפז היה, שזא
 על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו, שהרי הוא מנוי
 עם אלופי אליפז צסוף הענין ע"ה:

לו (ב) עדה בת אילון - היא בשמת צת אילון (לעיל
 כו לד), ונקראת בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים
 לעבודה זרה: אהליבמה - היא יהודית, והוא כינה
 שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעבודה זרה, כדי
 להטעות את אביו: בת ענה בת צבעון - אם צת
 ענה לא צת צבעון, ענה צנו של צבעון, שנאמר (להלן
 פסוק כד) ואלה בני צבעון ואיה וענה, מלמד שזא צבעון
 על כלתו אשת ענה וילדת אהליבמה מנין שניהם,
 והודיעך הכתוב שכולן בני ממזרות היו: (ג) בשמת

מקורי רש"י

שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל (שמואל א יג. א).
 רבי זעירא, בעון ממניא יתיה, ולא קבל עליו. כיון דשמע הדא
 מתניא, חכם וחתן ונשיא והגדולה מכפרת, קבל עליו. חכם,
 (ויקרא יט, לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. וכתיב בתריה, וכי
 יגור אתך גר. מה גר נמחלו לו כל עונותיו, אף זה נמחל לו על כל
 עונותיו. חתן, וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת. וכי מחלת
 היה שמה, והלא בשמת היה שמה. אלא מלמד שמחלו לו על כל
 עונותיו. נשיא, בן שנה שאול במלכו. וכי בן שנה היה שאול
 כשמלך. אלא מלמד שמחלו לו על כל עונותיו. נשיא ומלך, נעשה
 כתיובין בן שנה שלא טעם טעם חטא. עד. ע"י מגילה (יז ע"א):
 וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל אחות נביות.
 ממשמע שנאמר בת ישמעאל, איני יודע שהיא אחות נביות, מלמד
 שקידשה ישמעאל, ומת, והשיאה נביות אחיה. ע"ה. ע"י בראשית
 רבה (פרשה פב סי' י): ואהליבמה ילדה וגו', הה"ד (עובדיה א) איך
 נחפשו עשו, רבי סימון אמר, קליפת בצלים כל כך למה (ירמיה
 מט), גליתי את מסתרו, בשביל לגלות את המזורים שביניהם.
 וכמה ממזרים העמיד, רב אמר שלשה, ר' לוי אמר ארבעה. א"ר
 בנימין בשם ר' לוי, קרחה דהכא ממזר הוא.

עב. ע"י פסחים (נר ע"א): דורשי חמורות היו אומרים, ענה פסול
 היה, לפיכך הביא פסול לעולם. שנאמר אלה בני שעיר החרי, וכתיב
 אלה בני צבעון ואיה וענה. אלא, מלמד שזא צבעון על אמו והוליד
 ממנה ענה. ודילמא תרי ענה הוון, אמר רבא אמינא מילתא דשבור
 מלכא לא אמרה, ומנו, שמואל. איכא דאמרי, אמר רב פפא, אמינא
 מילתא דשבור מלכא לא אמרה, ומנו, רבא, אמר קרא, הוא ענה,
 הוא ענה דמעיקרא. ע"י מדרש תנחומא (וישב סי' א): אלא בני
 שעיר דכתיב אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון
 וענה (שם). ולהלן עושה ענה בן צבעון הוא ענה אשר מצא וגו'
 (שם). מלמד שזא צבעון על אמו, וילדה ממנו את ענה. נמצא שהיה
 אחיו ובנו. שוב בא אל כלתו אשת ענה, ויצתה אהליבמה מבין
 שניהם, שנאמר (שם) ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון
 אשת עשו, ונשאה עשו לאשה. ולפי שהיו כלם בני זמה, פירשם
 הכתוב להודיע נולדם. אבל ישראל, קרבן הקב"ה וקראן חבל ונחלה
 וחלק. ע"ה בראשית רבה (פרשה סז סי' י): וירא עשו כי רעות
 בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל. רבי יהושע בן לוי אמר, נתן דעתו
 להתגייר. מחלת, שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו (בראשית לו).
 בשמת, שנתבסמה דעתו עליו. וע"י מדרש שמואל (פרשה יז): בן

אונקלוס

וַיִּתְּ כָל קִנְיָנֶיהָ דִּי קִנְאָ בְּאַרְעָא
 דְּכַנְעַן וְאֶזְל לְאַרְעָא אוֹחֲרִי מִן
 קָדָם יַעֲקֹב אֲחֻזָּהּ: (ז) אָרִי הָיָה
 קִנְיָנֶיהוֹן סְגִי מִלְּמִיתֵב כְּחֻדָּא וְלֹא
 יְכִילֵת אֲרַע תּוֹתְבוֹתָהוֹן לְסוֹבְרָא
 יִתְהוֹן מִן קָדָם גִּיתִיהוֹן: (ח) וַיִּתֵּיב
 עֵשָׂו בְּטוֹרָא דְשַׁעִיר עֵשָׂו הוּא אָדוּם:
 (ט) וְאֵילִין תּוֹלְדֵת עֵשָׂו אַבְוהוֹן
 דְּאָדוּמָאִי בְּטוֹרָא דְשַׁעִיר: (י) אֵילִין
 שְׁמָהּת בְּנֵי עֵשָׂו אֵלִיפֹז בַּר עֲדָה אֶתֶת
 עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בְּשֵׁמֶת אֶתֶת עֵשָׂו:
 (יא) וְהוּוּ בְּנֵי אֵלִיפֹז תִּימָן אוֹמֵר
 צְפּוֹ וְגַעְתָּם וְקִנְזוֹ: (יב) וְתַמְנֵעַ הָיָה
 לְחִינְתָא לְאֵלִיפֹז בַּר עֵשָׂו וַיִּלְדֵת
 לְאֵלִיפֹז יֵת עֲמֶלֶק אֵילִין בְּנֵי עֲדָה
 אֶתֶת עֵשָׂו: (יג) וְאֵילִין בְּנֵי רְעוּאֵל
 גַּחַת וְזֶרַח שְׁמָהּ וּמְזָה אֵילִין הָיוּ
 בְּנֵי בְּשֵׁמֶת אֶתֶת עֵשָׂו: (יד) וְאֵילִין
 הָיוּ בְּנֵי אֶהְלִיבְמָה בַת עֲנָה בַת
 צַבְעוֹן אֶתֶת עֵשָׂו וַיִּלְדֵת לְעֵשָׂו
 יֵת יַעֲוֹשׁ וַיֵּת יַעֲלָם וַיֵּת קַרְחָ:
 (טו) אֵילִין רְבֵרְבִי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֵלִיפֹז
 א. אחרת.

וְאֶת־כָּל־בְּהֵמָתוֹ וְאֶת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ
 כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: ז בִּי־הָיָה
 רְכוּשָׁם רַב מִשְׁבֵּת יַחֲדוֹ וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוֹרֵיהֶם
 לְשִׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מְקִינֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר
 שַׁעִיר עֵשָׂו הוּא אֲדוּם: ט וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי
 אֲדוּם בְּהַר שַׁעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֵלִיפֹז
 בֶּן־עֲדָה אִשְׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בְּשֵׁמֶת אִשְׁת
 עֵשָׂו: יא וַיְהִיו בְּנֵי אֵלִיפֹז תִּימָן אוֹמֵר צְפּוֹ וְגַעְתָּם
 וְקִנְזוֹ: יב וְתַמְנֵעַ וְהִי־תָהּ פִּילֶגֶשׁ לְאֵלִיפֹז בֶּן־עֵשָׂו
 וְתִלְדַּ לְאֵלִיפֹז אֶת־עֲמֶלֶק אֵלֶּה בְּנֵי עֲדָה אִשְׁת
 עֵשָׂו: יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל גַּחַת וְזֶרַח שְׁמָהּ וּמְזָה
 אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בְּשֵׁמֶת אִשְׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה הָיוּ
 בְּנֵי אֶהְלִיבְמָה בַת־עֲנָה בַת־צַבְעוֹן אִשְׁת עֵשָׂו
 וְתִלְדַּ לְעֵשָׂו אֶת־יַעֲוֹשׁ יַעֲלָם וְיַת־קַרְחָ וְאֶת־יַעֲלָם
 וְאֶת־קַרְחָ: טו אֵלֶּה אֲלוֹפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֵלִיפֹז

רש"י

אלופים היתה, שנאמר (להגן פס' כג) וְאֶחָדָה לֹטְוֹן תַּמְנֵעַ,
 ולוטוֹן מאלופי יושבי שעיר היה, מן החורים שישבו
 בה לפנים, אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי וזהיה
 פילגשׁ^ט. וצדצרי הימים (ב' א' לו) מונה אותה צדצרי של
 אליפז, מלמד שבה על אשתו של שעיר וינאה תמנע
 מזיניהם, וכשגדלה נעשית פילגשו, וזהו ואחת לוטוֹן
 תמנע, ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן
 האם ולא מן האב^ט: (טו) אֵלֶּה אֲלוֹפֵי בְּנֵי עֵשָׂו -
 ראשי משפחות:

מקורי רש"י

בידו אלא מצוה אחת, ע"י שהיה מכבד את אביו היו מלכיות
 ושלטוניות רוצות להדבק לו, על אחת כמה וכמה שיהיו רוצין
 להדבק ביעקב אבינו הצדיק שקיים את כל התורה כולה. ע"י
 מדרש תנחומא (וישב סי' א'): בייחוס בני עשו ואלה תולדות עשו,
 להודיע נוולן, שאת מוצא שהן בני זמה. שכן הוא אומר בני אליפז
 תימן ואומר צפו וגעתם קנזו ותמנע ועמלק (ד"ה א א). ותמנע היתה
 פלגש לאליפז (בראשית לו), מלמד שנשא את בתו. כיצד, היה בא
 אל אשתו של שעיר, ועברה וילדה ממנו תמנע, ונשאה כנושא בתו
 של שעיר, והיתה בתו. וכן הוא אומר, אלה בני שעיר החורי יושבי

(ו) וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ - לגור באשר ימצא: (ז) וְלֹא יָכְלָה
 אֶרֶץ מְגוֹרֵיהֶם - להספיק מרעה לזהמות שלהם.
 ומדרש אגדה, מפני יעקב אחיו, מפני שטר חוב של
 גורת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק, אמר
 אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ
 הזאת ולא צפרעון השטר, ומפני הצושה שמכר את
 צורתו^ט: (ט) וְאֵלֶּה - התולדות שהולידו בניו משהלך
 לשעיר: (יב) וְתַמְנֵעַ הִי־תָהּ פִּילֶגֶשׁ - להודיע גדולתו
 של הצרעה כמה היו תאבדים לידבק צורעו. תמנע זו צמ

ע"י שם: וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, ר' אליעזר אמר מפני
 שטר חוב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך, ר' יהושע בן לוי אמר
 מפני הבושה. ע"י שם: ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו.
 תני ר' שמעון בן יוחאי, למה לי לדרוש ולומר ותמנע היתה פילגש
 לאליפז, להודיע שבחו של ביתו של אברהם אבינו, עד היכן היו
 המלכיות ושלטונים רוצים להדבק בו. ומה היה לוטוֹן, הוא היה אחד
 מן השלטונים, שנאמר אלוף לוטוֹן. וכתיב ואחות לוטוֹן תמנע ותמנע
 היתה פילגש וגו'. אמרה, הואיל ואיני כדאי להנשא לו לאשה, אהא
 לו לשפחה. והרי הדברים קל וחומר, מה אם עשו הרשע, שלא היה

אונקלוס

בְּכוֹר עֵשָׂו אֱלוֹף תִּימָן אֱלוֹף אוֹמֵר אֱלוֹף צָפוֹ
 אֱלוֹף קְנוֹ: טז אֱלוֹף-קָרַח אֱלוֹף גְּעֹתָם אֱלוֹף
 עֲמֹלֵק אֱלֹה אֱלוֹפֵי אֱלִיפֹ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם אֱלֹה בְּנֵי
 עֲדָה: יז וְאֱלֹה בְּנֵי רְעוּאֵל בְּנֵי-עֵשָׂו אֱלוֹף נַחַת
 אֱלוֹף זָרַח אֱלוֹף שְׁמָה אֱלוֹף מְזֵה אֱלִינֵי רְבֹרְבֵי
 רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֲדוֹם אֱלֹה בְּנֵי בְּשֻׁמַּת אִשְׁתֵּי עֵשָׂו:
 יח וְאֱלֹה בְּנֵי אֶהְלִיבְמָה אִשְׁתֵּי עֵשָׂו אֱלוֹף יְעוֹשׁ
 אֱלוֹף יַעֲלֵם אֱלוֹף קָרַח אֱלֹה אֱלִיבְמָה
 בַּת-עֵנָה אִשְׁתֵּי עֵשָׂו: יט אֱלֹה בְּנֵי-עֵשָׂו וְאֱלֹה
 אֱלוֹפֵיהֶם הוּא אֲדוֹם: ס שְׁבִיעֵי כ אֱלֹה בְּנֵי-שְׁעִיר
 הַחֲרִי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטֵן וְשׁוֹבֵל וְצִבְעוֹן וְעֵנָה:
 כא וְדִשׁוֹן וְאַצֵּר וְדִישׁוֹן אֱלֹה אֱלוֹפֵי הַחֲרִי בְּנֵי
 שְׁעִיר בְּאֶרֶץ אֲדוֹם: כב וַיְהִי בְּנֵי-לוֹטֵן חֲרִי וְהֵימָם
 וְאַחֹת לוֹטֵן תַּמְנֵעַ: כג וְאֱלֹה בְּנֵי שׁוֹבֵל עֲלוֹן
 וּמְנַחַת וְעֵיבֵל שְׁפֹ וְאוֹנָם: כד וְאֱלֹה בְּנֵי-צִבְעוֹן
 וְאִיָּה וְעֵנָה הוּא עֵנָה אֲשֶׁר מִצָּא אֶת-הֵימָם

בוכרא דעשו רבא תימן רבא אומר
 רבא צפו רבא קנו: (טז) רבא
 קרח רבא געתם רבא עמלק אילין
 רבובי אליפו בארעא דאדום אילין
 בני עדה: (יז) ואילין בני רעואל
 בר עשו רבא נחת רבא זרח
 רבא שמה רבא מזה אילין רבובי
 רעואל בארעא דאדום אילין בני
 בשמת אשת עשו: (יח) ואילין
 בני אהליבמה אשת עשו רבא
 יעוש רבא יעלם רבא קרח אילין
 רבובי אהליבמה בת ענה אשת
 עשו: (יט) אילין בני עשו ואילין
 רבובניהון הוא אדום: (כ) אילין
 בני שעיר חוראי יתבי ארעא לוטן
 ושובל וצבעון וענה: (כא) ודישון
 ואצר ודישון אילין רבובי חוראי
 בני שעיר בארעא דאדום: (כב) והיו
 בני לוטן חורי והימם ואחתייה
 דלוטן תמנע: (כג) ואילין בני
 שובל עלון ומנחת ועיבל שפו
 ואונם: (כד) ואילין בני צבעון ואיה
 וענה הוא ענה דאשכח ית גבריאי²
 ב. הגיבורים.

רש"י

של צבעון, וכאן הוא קורא אותו בנו, מלמד שזא צבעון
 על אמו והוליד את ענה: את הימם - פרדים. הרביע
 חמור על סוס נקצה וילדה פרד, והוא היה ממור והזיא
 פסולין לעולם^{פא}. ולמה נקרא שמם ימים, שאימתן
 מוטלת על הצריות, דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני
 אדם על מכת פרדה לצנה וסיה (והלל קא חזינן דסיה, אל
 מקרי וסיה אלל וסיתה, כי המכה לא תטרפא לעולם. צרש"י

(כ) ישרי הארץ - שהיו יושביה קודם שזא עשו לשם.
 ורבותינו דרשו, שהיו בקיאים בישוזה של ארץ, מלא קנה
 זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר
 ויודעין אי זו נטיעה ראויה לו^{יט}: (כד) ואיה וענה -
 וי"ו ימירה, והוא כמו איה וענה. והרבה יש צמקרא,
 פת וקלש ונצח מרמס (דניאל ח יג), נרדס ורקצ וסוס (מהלל
 עו ז): הוא ענה - האמור למעלה (פסוק ט) שהוא אחיו

מקורי רש"י

קנה זה לתאנים. וחרי, שמריחים את הארץ. וחוי, אמר רב פפא,
 שהיו טועמין את הארץ כחויא. פ. ע"י לעיל הערה עב. פא. ע"י
 בראשית רבה (פרשה פב סי' ט): תני, האש והכלאים לא נבראו
 בששת ימי בראשית, אבל עלו במחשבה להבראות. כלאים אימתי
 נבראו, בימי ענה. הה"ד (בראשית לו), הוא ענה אשר מצא את
 הימים במדבר. ר' יהודה בר סימון אמר, המיונס. רבנן אמרי,
 המיסו, חציו חמור וחציו סוס. ואלו הן הסימנין, א"ר יונה כל
 שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור. גדולות, אמו חמורה ואביו
 סוס. ר' מנא הוה מפקד לאלין דבי נשיאה דיהון זבנין מן אלין

הארץ לוטן וגו' ואחות לוטן תמנע. מן האם ולא מן האב, שהיתה
 מן אליפו. עט. ע"י שבת (פה ע"א): וקים להו לרבנן דחמשא
 בשיתא לא ינקי מהרדי, ומגלן, דהא דקים להו לרבנן (דחמשא
 בשיתא) מילתא היא, דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מאי
 דכתיב לא תסיג גבול רעך [אשר גבלו ראשונים], גבול שגבלו
 ראשונים לא תסיג. מאי גבלו ראשונים, אמר רבי שמואל בר נחמני
 אמר רבי יונתן, (מאי) דכתיב אלה בני שעיר החורי ישרי הארץ,
 אטו כולי עלמא ישרי רקיע נינהו, אלא שהיו בקיאים בישוזה של
 ארץ, שהיו אומרים מלא קנה זה לזית, מלא קנה זה לגפנים, מלא

אונקלוס

במדבר ברענתו את החמרים לצבעון אביו: כה ואלה בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה: כו ואלה בני דישן חמדן ואשפן ויתרן ויתרן: כז אלה בני אצר בלהן וזעון ועקן: כח אלה בני דישן עוץ וארן: כט אלה בני רבבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה: לו רבא דישן רבא אצר רבא דישן אילין רבבי חוראי לרבבניהון בארעא דשעיר: לא ואילין מלכיא די מלכו בארעא דאדום קדם דימלך מלכא לבני ישראל: לב ומלך באדום בלע בר בעור ושום קרתיה דנהבה: לג ומית בלע ומלך תחותיה יובב בר זרח מבצרה: לד ומית יובב ומלך תחותיה חשם מארע דרומא: לה ומית חשם ומלך תחותיה הדד בר בדר ג. דרום.

במדבר ברענתו את החמרים לצבעון אביו: כה ואלה בני ענה דישן ואהליבמה בת ענה: כו ואלה בני דישן חמדן ואשפן ויתרן ויתרן: כז אלה בני אצר בלהן וזעון ועקן: כח אלה בני דישן עוץ וארן: כט אלה בני רבבי חוראי רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה: לו אלה בני אצר אלה בני דישן אלה בני אלה אלופי החרי אלופי לוטן אלופי שובל אלופי צבעון אלופי ענה: ל אלה בני דישן אלה בני אלה אלופי החרי אלופי אלה אלופי שער: פ לא ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל: לב ומלך באדום בלע בן בעור ושם עירו דנהבה: לג ומית בלע ומלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה: לד ומית יובב ומלך תחתיו חשם מארץ התימני: לה ומית חשם ומלך תחתיו הדד בן בדר

רש"י

אדום מפסת יד יהודה ומלכו עליהם מלך, וזימי (שאו) [יהושפט] כתיב (מלכס א' כז מת) ומלך אין באדום נבב מלך: לג יובב בן זרח מבצרה - צנרה מערי מואב היא, שנאמר (ימיה מט כד) ועל קריות ועל צנרה וגו'. ולפי שהעמידה מלך לאדום עמידה ללקות עמהם, שנאמר (ישעיה לד ו) פי זבח לה' צנרה: לה המובה

ישן) פ. ולא הוזקק לכחוד לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע, ולהודיע גדולת הצרעה, כמו שפירשתי למעלה (פסוק י): (לא) ואלה המלכים וגו' - שמנה היו, וכנגדן העמיד יעקב וזיטל מלכות עשו זימיהם, ואלו הן, שאול ואיש צנת דוד ושלמה רחבעם אציה אסא יהושפט. וזימי יורם בנו כחוד (מלכס ז' כ) צימיו פשע

מקורי רש"י

חנינא, מעולם לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה. והא קא חזינן דחיי אימא וחייית, והא קא חזינן דמיתסי בסומקן אינהו וחיוון, ריש כרעיהו קאמרינן מכל מקום. פג. עי' בראשית רבה (פרשה פג סי' ב): ואלה המלכים ר' יוסי בר חנינא בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים, ובשעה שזה מעמיד אלופים זה מעמיד נשיאים, ר' יהושע בן לוי אמר זה העמיד שמונה וזה העמיד שמונה, זה העמיד ח', בלע יובב חשם הדד שמלה שאול בעל חנן הדד, וזה העמיד ח', שאול ואיש בושת דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט. פד. עי' בראשית רבה (פרשה פג פסקה ג): וימת בלע, א"ר אבהו, לבן מלכים שהיה לו דין עם אחד וכלו מזונותיו. בא אחד וסיפק לו מזונות, אמר המלך אין לי עסק אלא עם זה שסיפק לו מזונות. כך אמר הקב"ה, כבר היתה מלכות עקורה מאדום, ובאת בצרה וסיפקה להם מלכים. לפיכך אין לי עסק אלא עם בצרה, שנאמר (שם לד) כי זבח לה' בבצרה וגו'.

דאודניהון דיקיין, מפני שאמו סוסה ואביו חמור. מה עשה ענה, הביא חמורה, וזיווג לה סוס זכר, יצאת ממנו פרדה. א"ל הקב"ה, אני לא בראתי דבר של היוזק, ואתה בראת דבר של היוזק, חייך שאני בורא לך דבר של היוזק. מה עשה, הביא חנינא, וזיווג לה חדרון, ויצאת מהם חברבר. מעולם לא אמר אדם שנשכו כלב שוטה וחיה, חברבר וחיה, פרדה לבנה וחיה. עי' פסחים (נד ע"א): רבי יוסי אומר, שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור, והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהן פרד. רבן שמעון בן גמליאל אומר, פרד בימי ענה היה, שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר. דורשי חמורות היו אומרים, ענה פסול היה, לפיכך הביא פסול לעולם. שנאמר אלה בני שעיר החורי וכתוב אלה בני צבעון ואיה וענה. פב. עי' יומא מט ע"א: אמר רבי

אונקלוס

דקטל ית מדינאי בקלי מואב ושום קרתיה עוית: (לו) ומית הדר ומלך תחותיהי שמלה ממשרקה: (לז) ומית שמלה ומלך תחותיהי שאול מרחובות דעל פרת: (לח) ומית שאול ומלך תחותיהי בעל חנן בר עכבור: (לט) ומית בעל חנן בר עכבור ומלך תחותיהי הדר ושום קרתיה פעו ושום איתתיה מהיטבאל בת מטד בת מצרף דהבא: (מ) ואילין שמהת רכבי עשו לזרעיתהון לאתריהון בשמהתהון רבא תמנע רבא עלנה רבא יתת: (מא) רבא אהליבמה רבא אלה רבא פינן: (מב) רבא קנז רבא תימן רבא מבצר: (מג) רבא מגדיאל רבא עירם אילין רכבי אדום למותבניהון בארע אחסנתהון הוא עשו אבוהון דאדומאי:

ד. שהרג את המדיינים. ה. צורף.

המכה את מדין בשדה מואב ושם עירו עוית: לו וימת הדר וימלך תחתיו שמלה ממשרקה: לז וימת שמלה וימלך תחתיו שאול מרחובות הנהר: לח וימת שאול וימלך תחתיו בעל חנן בן עכבור: לט וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו הדר ושם עירו פעו ושם אשתו מהיטבאל בת מטד בת מצרף דהבא: מ ואילה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת: מא אלוף אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: מב אלוף קנז אלוף תימן אלוף מבצר: מג אלוף מגדיאל אלוף עירם אלה א אלופי אדום למשבתם בארץ אחוזתם הוא עשו אבי אדום:

פ פ פ

קנ"ד קליט"ה סימן. ומפטירין ועמי תלואים בהושע סימן יא (ולספרדים מפטירין חזון עובדיה בעובדיה סימן א):

רש"י

את מדין בשדה מואב - שצא מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב, ומכאן לנו למדים שהיו מדין ומואב מריצים זה עם זה, וצימי זלעם עשו שלום להתקשר על ישראל^ה: (לט) בת מי זהב - מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חסוב צעיניו לנלוס^מ: (מ) ואלה שמות אלופי

עשו - שנקראו על שם מדינותיהם, לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות, והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם. וכן מפורש בצברי הימים (א' ב' ג' ד') וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו': (מג) מגדיאל - הוא רומי (ילקוט שמעוני טורה - רמז קלח):

חסלת פרשת וישלח

מקורי רש"י

פה. עי' במדבר רבה (פרשה כ ט' ד): ויאמר מואב אל זקני מדין, והלא את מוצא שמדינים נלחמים עם המואבים, שנא' (בראשית לו) המכה את מדין בשדה מואב, והשנאה ביניהם מעולם. משל לשני כלבים שהיו מריבים זה עם זה, בא זאב על אחד מהן. אמר השני, אם איני עוזרו היום, הורג את זה, ולמחר יבא עלי. לפיכך נתחברו מואב עם מדין. פו. עי' בראשית רבה (פרשה פג ט' ד): בת מי זהב טרודים היו במזונותם, מן דעתירין מהו דהבא מהו כספא.